

บทที่ 5

การแสดงตัวตนผ่านการเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะ

จากการอธิบายภาพปรากฏของการสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลในบริบทต่าง ๆ ที่กล่าวมาในบทที่แล้ว ทำให้เห็นภาพที่คาบเกี่ยวกันระหว่างอัตลักษณ์ที่บุคคลแต่ละคนกระทำในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้านหนึ่ง และอีกด้านหนึ่งคือ การใช้ลักษณะร่วมบางประการของอัตลักษณ์ที่แต่ละคนแสดงออกเพื่อปรับความสัมพันธ์กับคนทั่วไป มาผลิตใหม่ในรูปของกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อปกป้องตำแหน่งแห่งที่ และสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ใหม่ที่มีต่อกัน

ในแต่ละบริบทของการนิยามสถานการณ์ ซึ่งปรากฏออกมาเป็นภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในชุมชน สามารถจำแนกแยกแยะได้เป็นอัตลักษณ์สามรูปแบบของผู้ติดเชื่อในพื้นที่ศึกษาคือ *ประการที่หนึ่ง* การสร้างอัตลักษณ์ว่าผู้ติดเชื่อเป็นคนธรรมดา ไม่ประพาศติพิศิตศีลธรรมอันดีงามของสังคม *ประการที่สอง* อัตลักษณ์ของผู้ป่วย ผู้รับเคราะห์กรรม และการรอรับความช่วยเหลือ *ประการที่สาม* การแสดงตัวตนในลักษณะของคนใกล้ชิดผู้นำบารมีของชุมชน เพื่อกันการกระทบกระทั่งระหว่างผู้ติดเชื่อด้วยตนเอง และผู้ติดเชื่อกับคนทั่วไปในชุมชน ซึ่งจะได้บรรยายถึงความเคลื่อนไหว สลับซับซ้อน และความผันผวนแปรเปลี่ยนไปมาของสามรูปแบบนี้ในรายละเอียดตอนต่อไป โดยผ่านการกล่าวถึงการสร้างอัตลักษณ์ในระดับกลุ่มตำบล เพื่อต่อรองและปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายในและภายนอกชุมชน ที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ โดยเป็นการมองผ่านสถานการณ์งานชุมชน พิธีกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนเดิมมาใช้ในการสร้างความหมายใหม่ ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึง ในเรื่องของการเข้าร่วมประกวดกระทงใหญ่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ปฏิสัมพันธ์วันเอดส์โลก และประเพณีสงกรานต์ปีใหม่เมือง

5.1 แบบแผนการสร้างอัตลักษณ์ เมื่อปฏิสัมพันธ์ชาวบ้านทั่วไป องค์กรภายในและภายนอกชุมชน

เช่นเดียวกับที่ได้เกริ่นนำมาข้างต้น ผู้ติดเชื่อทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มได้มีการแสดงความเป็นตัวตนของพวกเขาและเธอในลักษณะที่แตกต่างไปสามระดับ ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม การแสดงอัตลักษณ์ในลักษณะต่าง ๆ มีนัยความหมายถึงการที่ผู้ติดเชื่อแสดงตัวตนทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนาในวาระโอกาสต่าง ๆ อย่างเป็นผู้กระทำ เพื่อให้คนทั่วไปทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อปรับความสัมพันธ์และเพื่อให้

คนอื่น ๆ ทั่วไป แลเห็นพวกเขาและเธอเป็นเช่นไร ในวาระโอกาสและบริบททางสังคมที่มีความแตกต่างกัน

ประการที่หนึ่ง การแสดงตัวตนว่า ผู้ติดเชื่อเป็นคนธรรมดา ไม่ได้ประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคม

การยืนยันตัวตนของผู้ติดเชื่อ ในความเป็นคนธรรมดา และไม่ได้ประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคม ถือว่า เป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนมากที่สุดและเป็นหัวใจหลักในการรณรงค์ยุทธศาสตร์การต่อสู้ในกระบวนการต่อสู้ทางสังคมของผู้ติดเชื่อ ให้มีภาพลักษณ์ของความสำเร็จปรากฏอย่างชัดเจนที่สุด ซึ่งถ้าปราศจากยุทธศาสตร์การยืนยันความเป็นคนธรรมดาของผู้ติดเชื่ออย่างหนักแน่นเช่นที่ว่่านี้แล้ว กระบวนการต่อสู้ของผู้ติดเชื่อเพื่อการสร้างวัฒนธรรม การต่อรอง และการนิยามความหมายให้เอดส์ เปลี่ยนนิยามจากปัญหาความผิดพลาดของปัจเจกบุคคล มาสู่เอดส์เป็นปัญหาของสังคมที่เกิดจากผลพวงความผิดพลาดของการพัฒนา จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย

ขยายความที่กล่าวมาข้างต้น การแสดงตัวตนว่า ผู้ติดเชื่อเป็นคนธรรมดา ไม่ได้ประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคม มีนัยที่สลับซับซ้อนและเป็นส่วนสำคัญของการสร้างความชอบธรรม การต่อรอง และการนิยามความหมายใหม่ ในหลายแง่มุม ซึ่งแง่มุมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการเมืองเชิงพื้นที่ (spatial politics) ในการสร้างอัตลักษณ์ทั้งสิ้น ภาพลักษณ์ที่แลดูเหมือนคนธรรมดาของผู้ติดเชื่อ จึงมีนัยพิเศษที่ขึ้นอยู่กับการจัดวางระยะห่างของความสัมพันธ์เชิงกายภาพและความสัมพันธ์ทางสังคม ภายในขอบเขตที่เหมาะสม

แง่มุมแรก คือ รูปธรรมของการจัดการสุขภาพร่างกายภายนอกของตนเองให้แลดูแข็งแรง ไม่ปรากฏอาการทางกาย หรือแม้ปรากฏก็ให้แลเห็นน้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ ด้วยเหตุผลสำคัญคือ การแลดูเหมือนคนธรรมดาในเชิงกายภาพมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงอาการรังเกียจกีดกันที่คนอื่นกระทำต่อผู้ติดเชื่อ ดังนั้น การกระทำตนเองโดยรูปธรรมให้แลดูเหมือนคนธรรมดาให้มากที่สุด ยาวนานที่สุด จึงไม่ใช่เรื่องง่ายตาย ราบฉวย และผิวเผิน แต่เป็นเรื่องจริงจังสำหรับคนที่ตกอยู่ในสภาวะความเป็นผู้ติดเชื่อทุกคน ซึ่งนอกจากการพักผ่อนดูแลตนเอง ไม่ทำงานหนักในระดับปัจเจกบุคคลแล้ว ในระดับของการมารวมตัวกันเป็นกลุ่มของพวกเขาและเธอเหล่านี้ ยังมีรายละเอียดและปัจจัยของการเมืองในชีวิตประจำวันระดับชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งยังหมายรวมถึงสภาพจิตใจที่แท้จริงของผู้ติดเชื่อ ซึ่งมีความผันผวน ปรวนแปร เปลี่ยนไปจากคนเดิมที่เคยเป็นจากความหวาดระแวงด้วยผ่านวิกฤตชีวิตมาอย่างหนักหน่วง สิ่งเหล่านี้เป็นคำยืนยันจากปากผู้ติดเชื่อหลายต่อหลายคนที่ได้พูดคุยสัมผัสมา สิ่งที่มีร่วมกันในจิตใจของผู้

ติดเชื่อทุกคน คือ ถ้าให้เลือกที่จะสนิทสนมไว้วางใจใคร ก็ขอเลือกไว้วางใจคนที่มีสภาพเดียวกับตนเองมากกว่าคนอื่นที่ไม่ติดเชื่อ เพราะแม้แต่คนสนิทที่ไม่ติดเชื่อ ความสัมพันธ์ที่ผู้ติดเชื่อจัดวางต่อคนเหล่านั้น ก็ย่อมต้องแปรเปลี่ยนไปไม่มากนักน้อย หลังจากที่พวกเขาและเธอได้กลายเป็นผู้ติดเชื่อไปแล้ว

การจัดวางความสัมพันธ์และระยะห่างทางสังคมนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยเงื่อนไขอื่น ๆ อีก เช่น ในกาละพิเศษ อาทิ งานศพ หรือพื้นที่เฉพาะบางอย่าง ในขอบเขตของการทำอาหารและรับประทานอาหารร่วมกัน จะเป็นพื้นที่ที่ต้องกระทำให้แลดูธรรมดาโดยที่มีความละเอียดอ่อนเป็นพิเศษด้วยในขณะเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การจัดระยะความสัมพันธ์ทางสังคม แม้ในกาละพิเศษเหล่านี้ ก็ยังแปรเปลี่ยนไปตามสภาพความแนบแน่นของความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิม ดังในกรณีตัวอย่างของการที่ผู้ติดเชื่อไปช่วยงานวัดหมู่ 1 และหมู่ 2 ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในตอนต่อไป ทำให้ได้เห็นความแตกต่างของการจัดระยะห่างทางสังคมที่แตกต่างกันชัดเจนในสองหมู่บ้าน กล่าวได้ว่า การแสดงตัวตนเป็นคนธรรมดา คือ ความพยายามจัดสรรให้ภาวะช่องว่างและระยะห่างทางกายภาพและสังคมระหว่างผู้ติดเชื่อและคนอื่น ๆ แคบและลดน้อยลงเท่าที่จะเป็นไปได้

ดังนั้นการมีกลุ่มผู้ติดเชื่อตั้งอยู่ในชุมชนจึงยังคงมีความจำเป็นไม่ว่าคนในชุมชนจะมีความเข้าใจผู้ติดเชื่อมากขึ้นแล้วก็ตาม เพราะ การมีอยู่ของกลุ่มก็คือ การสถาปนา พื้นที่พิเศษอย่างเป็นทางการ พื้นที่พิเศษของกลุ่มนี้มีหน้าที่สำคัญ คือ เป็นการยกระดับการยอมรับปัญหา *เฮดส์* ขึ้นมาในพื้นที่สาธารณะในชุมชน พื้นที่นี้จึงช่วยให้เกิดความชัดเจนในความรู้สึกของชาวบ้านว่า มีองค์กรเข้ามารับผิดชอบ ในแง่นี้ พื้นที่พิเศษของกลุ่มคือ ตัวเชื่อมชุมชนเข้ากับผู้ติดเชื่อ แต่ในขณะเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่ดังกล่าวสร้าง *กรอบ* ขึ้นกันโลกสองโลกด้วย โดยชาวบ้านอยากแลเห็นผู้ติดเชื่ออยู่ในกรอบพื้นที่พิเศษดังกล่าว โดยกรอบดังกล่าวเป็นทั้งขอบเขตเชิงกายภาพและขอบเขตเชิงศีลธรรม

แง่มุมที่สอง เฉพาะในกรณีของพื้นที่ศึกษาแห่งนี้ ได้พบเห็นความเพียรพยายามของผู้ติดเชื่อ โดยเฉพาะสมาชิกแกนวงในที่ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 มีรูปธรรมของการประพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรมภายใต้กรอบที่กลุ่มวางไว้ค่อนข้างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นการไม่แสวงหาการมีเพศสัมพันธ์ครั้งใหม่ ไม่ว่าจะในฐานะคู่รักหรือคู่สมรส นั่นคือ ไม่แต่งงานใหม่หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศไม่ว่ากรณีใด ๆ หรือการไม่ข้องแวะกับสุรายาเมาหรือสิ่งเสพติด แต่มุ่งทำงานหารายได้วันต่อวันเพื่อนำไปเลี้ยงดูลูกและพ่อแม่ในวัยชรา โดยเฉพาะในกรณีของผู้ติดเชื่อหญิงหม้ายที่เป็นลูกสาวคนสุดท้องของครอบครัวเดิม เพื่อสร้างการยอมรับให้เกิดแก่สายตาของผู้คนในชุมชนเดิมของตนเอง **แง่มุมที่สาม** การเป็นคนดีมีศีลธรรมนั้นมีนัยทั้งการเป็นลูกบ้านที่ดี

ของหมู่บ้าน ช่วยงานชุมชนเท่าที่จะทำได้ โดยผ่านการช่วยจัดเตรียมงานศพ งานบุญ งานพิธีกรรม ของชุมชนซึ่งบางครั้งมีคนภายนอกเข้าร่วม และการทำบุญที่วัดประจำหมู่บ้านทุกวันสัปดาห์ สิ่งเหล่านี้ มีความสำคัญมาก เพราะการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีช่วยงานชุมชน รวมถึงการทำบุญเข้าวัด ทุกวันสัปดาห์ คือ การเข้าร่วมอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตคนอื่น ๆ ทั่วไปในชุมชนเดียวกัน ทางหนึ่งจึงเป็น การรื้อฟื้นความสัมพันธ์และการยอมรับจากชาวบ้านกลับคืนมา

จะเห็นได้ว่า กรอบศีลธรรมของความเป็นคนธรรมดาที่ดีนี้ แม้ว่าจะเป็นกรอบทั่วไปที่ใช้ กับชาวบ้านทั่วไปและผู้ติดเชื่อก็ตาม ทว่า สำหรับผู้ติดเชื่อ การใช้กรอบนี้กลับถูกคาดหวังให้เคร่ง ครัดกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ ซึ่งความคาดหวังนี้มาจากด้านของท่านเจ้าอาวาสและกลุ่มเองเป็นด้าน หลัก แต่ในรายละเอียดของความคาดหวังเหล่านี้ ยังมีนัยที่แตกต่างกันโดยปัจจัยทางเพศสภาพ ความประพฤติของปัจเจกบุคคลคนนั้น ๆ และความสัมพันธ์ดั้งเดิมว่า แนบแน่นเพียงใดกับผู้คนใน ชุมชนพื้นที่เดิมของตนเอง ในแง่นี้ กรอบทางศีลธรรมจึงเป็นทั้งกลไกที่กำหนดพฤติกรรม และตัว มันเองก็ยึดหยุ่นไปตามปัจจัยแปรผันแวดล้อมด้วย

กล่าวได้ว่า การแสดงตัวตนเป็นคนธรรมดา ไม่ได้ประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงามของ สังคม เป็นอัตลักษณ์ที่เป็นหัวใจสำคัญและสอดคล้องกับการสร้างภาพลักษณ์ของเครือข่ายส่วน กลางมาตั้งแต่ยุคแรกเริ่มของการรณรงค์เคลื่อนไหวยุทธศาสตร์ ประมาณปี พ.ศ.2537 ที่ได้กล่าว ไว้โดยละเอียดในบทที่ 2 ซึ่งว่าด้วยการก่อตัวของการเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์สังคมผู้ติดเชื่อโดยการ หนุนช่วยของเจ้าหน้าที่จากองค์การศาสนา และองค์กรพัฒนาเอกชน ส่งผลให้ผู้ติดเชื่อได้สร้างตัว ตนผ่านการเปิดเผยตัวตนสู่สาธารณะ โดยการออกไปเล่าเรื่องชีวิตที่พลั้งพลาดและนำมาสู่การติด เชื้อเฮอไอวี ดังนั้น ผู้ติดเชื่อหญิงหม้ายระดับแกนนำที่ออกไปหาประสบการณ์นอกชุมชนในยุค แรกจึงเป็นผลผลิตของการสร้างตัวตนในฐานะเหยื่อผู้บริสุทธิ์ ซึ่งต้องรับผิดชอบลูกและแม่วัยชรา ในครอบครัวเดิมของตนเอง พร้อมกับการสร้างตัวตนผ่านการรวบรวมสมาชิกผู้ประสบชะตากรรม เดียวกันมาอยู่รวมกันทำกิจกรรมสร้างพื้นที่แห่งการยอมรับในชุมชนด้วยขณะเดียวกัน

ปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างกันซึ่งกระทำการโดยวัดหมู่ 1 ในฐานะองค์กรชุมชน ชาวบ้านในฐานะญาติมิตรในพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์เดียวกัน และตัวของผู้ติดเชื่อเอง จึงเป็นไปโดยที่ ต่างฝ่ายต่างเพียรพยายามปรับความสัมพันธ์ต่อกัน โดยกรณีของผู้ติดเชื่อซึ่งมีรูปลักษณะภายนอก และความประพฤติที่คาดเดาได้ว่าเป็นไปในอัตลักษณ์ของคนธรรมดาที่ดีและมีศีลธรรมแล้ว ผู้ติด เชื้อจะเป็นฝ่ายกำหนดปฏิสัมพันธ์ได้อย่างราบรื่นตามสมควร เพราะวัดก็พึงพอใจที่มีคนมาทำบุญ ประจำทุกวันสัปดาห์ ไม่ว่าจะคนผู้นั้นจะติดเชื่อหรือไม่ และชาวบ้านก็พอใจที่มีคนสุขภาพแข็งแรงมาช่วย งานบุญงานพิธีกรรมระดับครอบครัวชุมชนเป็นจำนวนมาก แม้ว่าคนผู้นั้นจะสังกัดกลุ่มผู้ติดเชื่อ

ระดับต่ำบลดด้วยอีกสถานะหนึ่งก็ตาม แต่ถ้ารูปลักษณะภายนอกและสุขภาพร่างกายไม่มีปัญหา การพูดคุยสื่อสารกันระหว่างผู้ติดเชื้อมีคนอื่น ๆ ก็จะเป็นไปอย่างกลมกลืนไม่มีข้อแตกต่างให้เห็นเด่นชัด และก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ราบรื่นไม่ติดขัด

ประการที่สอง การที่ผู้ติดเชื้อแสดงตัวตนว่า เป็นคนป่วย ผู้ประสบเคราะห์กรรมและผู้รอรับความช่วยเหลือ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ผู้ติดเชื้อต่างตระหนักดีถึงภาวะจิตใจแท้จริงของตนเองว่า ผันผวนแปรไปจากคนคนเดิมที่เคยเป็น นั่นเพราะ จิตใจกับร่างกายมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และมีอิทธิพลต่อกันอย่างไม่อาจแยกขั้วเด็ดขาดจากกันได้ ดังนั้น ด้านหนึ่งผู้ติดเชื้อในระดับปัจเจกบุคคลทุกคนต่างไม่อาจล่วงรู้ชะตากรรมของตนเองได้ว่า จะเจ็บไข้ได้ป่วยไปในวันหนึ่งวันใดหรือช่วงชีวิตเวลาใด การรักษาสุขภาพอย่างเคร่งครัดเท่านั้น ซึ่งอาจกระทำได้เพื่อยืดเวลาของการอยู่อย่างมีอัตลักษณ์เป็นคนธรรมดา สุขภาพดี มีศีลธรรม ซึ่งเป็นกระแสหลักที่ทุกคนต่างคาดหวังให้ตนเองเป็นได้ยาวนานที่สุด

ผู้ติดเชื้อทุกคนต่างมีวิถีจักรของตนเองในการแปรเปลี่ยนจากผู้ติดเชื้อ ผู้มีอาการสัมพันธ์กับเอดส์ และผู้ป่วยเต็มขั้น ซึ่งไม่อาจคาดเดาได้อย่างหมดจด และไม่ใช่ว่าการแปรเปลี่ยนไปตามลำดับขั้นตอนทุกคนเสมอกันไป แต่เมื่อใดก็ตามที่บุคคลผู้นั้นเริ่มเจ็บป่วยทางกาย สภาพจิตใจและปฏิสัมพันธ์ที่แสดงออกต่อผู้อื่น ก็เป็นสิ่งที่เขาและเธอผู้มีอาการทางกายเหล่านั้นไม่อาจควบคุมให้อยู่ในร่องรอยแห่งความคาดหวังของคนอื่นได้ ดังกรณีตัวอย่างภาพปรากฏของผู้ป่วยที่เป็นชายและเด็กติดเชื้อบางคนที่ได้บรรยายไว้ในบทที่สี่ ก็มีความชัดเจนอย่างยิ่งว่า ระยะเวลาของการเป็นผู้ติดเชื้อไม่มีอาการ พวกเขายังคงแลดูเหมือนคนที่มีวิถีชีวิตธรรมดาในการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านทั่วไป เมื่อมีคนถามไถ่ก็ยังเข้าใจว่า เป็นความหวังโย แต่เมื่อใดก็ตามที่มีอาการป่วยทางกายอย่างหนักหน่วง สภาพทางจิตใจตกต่ำ เมื่อนั้นความหวาดระแวงที่เขาและเธอมีต่อเพื่อนบ้านญาติมิตร ด้วยไม่รู้เจตนาซึ่งกันและกัน ได้ส่งผลให้ภาวะจิตใจและปฏิสัมพันธ์ที่เขาแสดงออกต่อคนอื่นไม่ราบรื่นเหมือนเช่นที่เคยเป็น มีทั้งการทำทนาย เรียกร้องยา หรือของเยี่ยม ตลอดจนไม่พูดคุยได้ตอบเหมือนคนธรรมดากระทำต่อกัน รวมทั้งการอ้างสิทธิ์เพื่อรอรับความช่วยเหลืออย่างชัดเจนก็เป็นไปในกรณีเดียวกัน

การนิยามว่า ใครเป็นคนป่วย คนได้รับเคราะห์กรรม และเป็นผู้รอรับความช่วยเหลือ วัดและกลุ่มในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือจัดการปัญหาเอดส์ในชุมชนแห่งนี้ มีนัยของการนิยามและปฏิบัติการอย่างสลับซับซ้อนด้วยเหตุผลประการหนึ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ว่า ผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วยเอดส์ และเครือข่ายผู้รับผลกระทบทุกคน ต่างคิดคำนึงตนเองว่า ประสบความเดือดร้อน โดยเฉพาะด้าน

เศรษฐกิจ ต่างคนต่างพยายามทุกวิถีทางที่จะแสดงตัวตนโดยเริ่มจากการออกมาเปิดเผยตัวต่อชุมชนเป็นลำดับแรก เพื่อหวังผลด้านสวัสดิการความช่วยเหลือที่จะได้รับการเป็นสมาชิกกลุ่มตำบล ดังนั้นผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วยและผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ไม่ว่าจะมีความผิดปกติภายนอกเป็น คนสุขภาพดี คนป่วย เด็กกำพร้า และคนชรา ต่างมีจุดร่วมในระดับหนึ่งก็คือ ตนเองเป็นผู้ประสบเคราะห์กรรม เพียงความแตกต่างที่ปรากฏคือ ทำที่แห่งการเรียกร้องว่าจะกระทำโดยวิธีการใด ซึ่งก็มีทั้งการเรียกร้องอย่างตรงไปตรงมา และการแสดงตัวตนอย่างนุ่มนวลว่าเป็นผู้เดือดร้อนจริง ๆ เพื่อให้ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น

ดังภาพปรากฏที่กล่าวไว้ในบทที่สี่ ผู้ชายอย่างอนันต์ มีท่าทีรุกคืบอย่างตรงไปตรงมาเพื่อเรียกร้องความช่วยเหลือ ทั้งยังทำทนายวัดใจเพื่อนบ้านด้วยในขณะเดียวกัน เด็กติดเชื้ออย่างน้อยน้อย ก็มีท่าทีไม่สนใจใยดีในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่เข้ามาแสดงความสงสารเห็นอกเห็นใจในชะตากรรมที่เธอประสบ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการแสดง actual identity ภาคปฏิเสธ และไม่สนใจรักษาความเป็นตัวตนในกรอบที่ชุมชนคาดหวังไว้ (virtual identity) แต่ทว่า ผู้หญิงแม่หม้ายติดเชื้อ โดยเฉพาะในรายที่มีลูกติดจากสามี กลับแสดงอาการขอรับความช่วยเหลือด้วยการประพุดิตนเป็นคนดี และอ้างเอาภาพลักษณ์ของการกลายมาเป็นเหยื่อบริสุทธิ์ผู้ประสบเคราะห์กรรม มาเรียกร้องความช่วยเหลือที่เธอและลูกวัยเรียนสมควรได้รับ ซึ่งการแยกแยะภาพของผู้ติดเชื้อว่า ใครสมควรได้รับความสงสารเห็นใจ เพราะเป็นผู้ได้รับเคราะห์กรรมอย่างแท้จริง ทำให้ผู้หญิงและเด็กได้รับความช่วยเหลือในรูปของทุนประกอบอาชีพครอบครัว ทุนการศึกษา ขณะที่ผู้ชายมีโอกาสจะได้รับความช่วยเหลือในรูปของเงินฉุกเฉินเพื่อให้ผู้ดูแลใช้จ่ายในการนำผู้ป่วยไปสถานพยาบาล

นอกจากภาพลักษณ์ที่วัดและกลุ่มประทับไว้ว่า ใครควรได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบใด ดังที่กล่าวมา ชาวบ้านทั่วไปก็ได้แยกแยะระดับของความสงสารเห็นใจจากเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ว่า ผู้ชายนำสงสารน้อยกว่าผู้หญิงและเด็ก เพราะผู้ชายเป็นฝ่ายนำเชื้อเข้าสู่ตัว ขณะที่ผู้หญิงและเด็กเป็นผู้รับชะตากรรมที่ตนไม่ได้ก่อขึ้น ดังนั้น ด้านหนึ่ง อาจอธิบายความคิดของชาวบ้านได้ว่า ชาวบ้านสงสารและเห็นคนป่วยมีอาการเป็นผู้ประสบเคราะห์กรรมและสมควรได้รับความช่วยเหลือ ตามภาพปรากฏที่เห็นและความสัมพันธ์เก่าก่อนที่เคยรู้จักผูกพันกัน แต่ด้านหนึ่งเมื่อใช้กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมมาเป็นตัวชี้วัด พวกเขากลับเห็นว่า ผู้หญิงและเด็กนำสงสาร หรือประสบเคราะห์กรรมมากกว่า เพราะต้องได้รับผลกระทบในสิ่งที่ตนเองไม่ได้ก่อให้เกิดขึ้น

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ผู้ติดเชื้อทุกคนต่างประสบประสบการณ์อัตลักษณ์ในรูปแบบที่หนึ่งและแบบที่สองมาใช้ในกาละโอกาส สถานการณ์ทางสุขภาพ และระยะเวลาที่แตกต่างว่า จะแสดง

ตัวตนกับคนไหน เพื่อให้คนคนนั้นเห็นพวกเขาว่า เป็นอย่างไร และต่อไปจะกล่าวถึงอัตลักษณ์ใน ประการที่สาม ซึ่งผู้ติดเชื่อได้ใช้ร่วมกันในการสร้างแรงเกาะเกี่ยวแห่งการเป็นกลุ่มตำบล เพื่อ เคลื่อนไหวในชุมชนพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์

ประการที่สาม การที่ผู้ติดเชื่อแสดงตัวตนในฐานะคนใกล้ชิดผู้นำบารมีของชุมชน เพื่อกันการกระทบกระทั่งในปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ติดเชื่อกับผู้ติดเชื่อ และผู้ติดเชื่อกับ คนอื่นๆ ในชุมชน

จากที่ได้กล่าวไว้โดยละเอียดพอประมาณแล้วในบทที่สี่ ที่ว่าด้วยกลไกทางวัฒนธรรม หนึ่งในที่ผู้ติดเชื่อนำมาใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน คือ การแสดงภาพลักษณ์ของกลุ่มเพื่อการ พัฒนากลุ่มหนึ่ง ซึ่งสมาชิกมีการรวมตัวกันทำงานช่วยเหลือกันเองด้วยความเข้มแข็งและ สม่่าเสมอ อีกทั้งยังมีกฎเกณฑ์ความประพฤติชุดหนึ่ง เพื่อให้ร่วมกันในการสร้างภาพลักษณ์ความ เป็นคนดี ที่เข้มแข็งต่อกฎเกณฑ์บรรทัดฐานทางศีลธรรมของชุมชนยิ่งกว่าชาวบ้านคนอื่นๆ โดยไม่ ละเว้นให้มีโอกาสผ่อนคลายแม้ในโอกาสของเทศกาล ซึ่งมีนัยของการกลับหัวกลับหางกับภาวะที่ ดำเนินไปในชีวิตประจำวัน โดยที่วัดและกลุ่มเองเข้มงวดกับกฎเกณฑ์ที่ว่ามานี้ค่อนข้างมาก เห็น ได้ชัดจากการขูขบขืนนินทาผู้ไม่ประพฤติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด ไม่เคยเกิดขึ้นอย่างรุนแรงใน หมู่ชาวบ้านทั่วไป แต่เมื่อใดที่มีผู้ติดเชื่อดื่มสุราในเทศกาล หรือมีเพศสัมพันธ์กับผู้ติดเชื่อด้วยกัน เอง ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทที่สี่ ผู้ที่ประณามเหตุการณ์นั้นอย่างรุนแรงมากกว่าเหตุ กลับเป็นเจ้า อวาสดิ์หนุ่ม 1 และเพื่อนในกลุ่ม นั้นเพราะ ชาวบ้านที่อยู่นอกแควดวงปัญหาเอตส์ สนใจในเรื่องที่ เป็นรายละเอียดของกลุ่มน้อยมาก มีเพียงการรับรู้ที่ กลุ่มดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ทำงานสม่่าเสมอ เพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาให้คนประสบชะตากรรมเดียวกันเท่านั้น

การนำกฎเกณฑ์ของชุมชนที่กำหนดความเป็นผู้หญิงดี ที่ไม่ดื่มสุรา และไม่มีเพศสัมพันธ์ ได้แต่ตั้งหน้าตั้งตาทำงานรับจ้างรายวันเพื่อเลี้ยงดูลูกน้อยวัยเรียน และดูแลพ่อแม่ญาติผู้ ใหญ่ในครอบครัวเดียวกัน มาผสมกับกฎทางศีลธรรมคือ ศีลข้อ 3 ห้ามเสพเมถุน และศีลข้อ 5 ห้ามดื่มสุรา รวมทั้งการเชื่อฟังในทุกสิ่งที่ทำนสั่งให้กระทำ นอกจากเป็นการสร้างภาพลักษณ์ของ คนดีที่ใกล้ชิดศาสนามากกว่าชาวบ้านกลุ่มอื่นในชุมชนแล้ว ยังสร้างภาพของผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของผู้นำบารมีที่ชัดเจนและกระทำไปโดยเจตนาหนักแน่นของแกนนำกลุ่ม เนื่องจาก นอกจากทำนจะ ให้ในเรื่องสถานที่ ซึ่งมีนัยของพื้นที่ทางจิตใจ หรือให้คำปรึกษาในการทำงาน การดำเนินชีวิตในทุก เรื่องแล้ว สิ่งที่ทำนให้ยิ่งกว่านั้นก็คือ การรับประกันให้ชาวบ้านทั่วไปเชื่อมั่นว่า ผู้ติดเชื่อที่ทำงาน และรับการดูแลจากทำน เป็นคนดีที่ไม่แตกต่าง หรือดียิ่งกว่า คนอื่นๆ ในชุมชนที่คิดแต่เรื่องการเอา ตัวรอดทางเศรษฐกิจของครอบครัวเท่านั้น

เมื่อกล่าวโดยละเอียดถึงการสร้างอัตลักษณ์ทั้งสามรูปแบบแล้ว ในตอนต่อไป จะเป็นการแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทั้งสามรูปแบบได้ถูกนำมาใช้อย่างซับซ้อนคลุมเครือ และเคลื่อนไหวไปมาในแต่ละบริบทของปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายในและภายนอกชุมชนอย่างไรบ้าง

5.2 บริบทของการเมืองว่าด้วยปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ

การแสดงตัวตนในลักษณะต่าง ๆ ทั้งสามประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้นของผู้ติดเชื้อซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มตำบลแห่งนี้ มีความสลับซับซ้อน และไม่อาจแบ่งแยกได้อย่างเด็ดขาดตายตัวว่า ใครแสดงตัวตนด้วยอัตลักษณ์ประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงประการเดียว เพราะในแต่ละบริบทของสถานการณ์ ผู้ติดเชื้อแต่ละคนได้เลือกสรรอัตลักษณ์แบบใดแบบหนึ่งมาใช้ แต่อาจเลือกใช้อีกแบบหนึ่งในอีกสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกันก็เป็นได้ ด้วยเหตุผลการเลือกที่จะเป็นฝ่ายกำหนดทิศทางการปฏิสัมพันธ์อย่างไม่ตกเป็นฝ่ายถูกกระทำมากนัก

สถานการณ์แรกที่จะกล่าวเปรียบเทียบคือ การไปช่วยงานพิธีกรรมระดับครอบครัวชุมชน อาทิ งานศพ และงานบุญตามประเพณี เพื่อให้เห็นถึงการแสดงตัวตนในลักษณะที่ต่างกันออกไปในแต่ละบริบทของพิธีกรรมที่เข้าร่วม และการนิยามตนเองว่า การไปร่วมงานนั้นไปร่วมในนามส่วนบุคคลในฐานะเพื่อนบ้านที่สนิทสนม ลูกบ้านที่ดีของหมู่บ้าน หรือไปในนามสมาชิกกลุ่มผู้ติดเชื้อระดับตำบล ซึ่งถ้าเป็นในประการหลัง การระมัดระวังตนเองให้อยู่ในขอบเขตจะมีมากกว่าการไปในนามส่วนบุคคลในฐานะเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกับเจ้าของงานอย่างเห็นได้ชัดเจน

ในสถานการณ์งานศพ ซึ่งเป็นสถานการณ์ของพิธีกรรมระดับครัวเรือนที่ปรากฏบ่อยครั้งในชุมชนแห่งนี้ การนิยามว่า ไปช่วยงานศพนั้น ๆ ในลักษณะใด สมาชิกกลุ่มได้อธิบายให้ผู้ศึกษาฟังว่า ถ้าไม่ใช่ศพของผู้ติดเชื้อด้วยกัน สมาชิกในกลุ่มจะไปเฉพาะบ้านที่มีความสนิทสนมกันจริง ๆ หรือไปในกรณีที่เป็นญาติหรือเพื่อนบ้านในเขตปึกบ้านเดียวกัน ซึ่งถือว่า เป็นการไปในนามส่วนบุคคล ส่วนการไปในนามของกลุ่ม โดยมากจะเป็นศพของผู้ติดเชื้อสมาชิกกลุ่ม และญาติใกล้ชิดของเพื่อนผู้ติดเชื้อ ซึ่งในกรณีหลังต้องไปพร้อม ๆ กันคราวละหลายคน คำได้เพื่อนสมาชิกให้มาพบกันที่บ้านของเธอก่อน เพื่อที่จะได้ซื้อนมอเตอรืไซดีไปพร้อม ๆ กัน มีครั้งหนึ่งที่ผู้ศึกษาไปร่วมงานศพพร้อมกับกลุ่มผู้ติดเชื้อในช่วงกลางเดือนมิถุนายน 2542 โดยก่อนหน้านั้นทางกลุ่มจะเข้าเมืองไปซื้อดอกไม้มาจำนวนมาก เพื่อนำไปช่วยจัดดอกไม้บ้านงาน ในวันนั้นคำและเพื่อน ๆ 5 คน ไปงานศพพ่อของผู้ติดเชื้อที่เป็นสมาชิกกลุ่มรายหนึ่ง แต่เนื่องจากคำและเพื่อน ๆ ไปช้า ติดงานเย็บผ้าที่กลุ่ม ไปถึงไม่ทันช่วยจัดดอกไม้ในงาน จะเข้าครัวทำอาหารก็ไม่ได้ เพราะการมาใน

นามของกลุ่มแม่จะต่างหมู่บ้าน แต่ก็มีเสียงโห่ร้องประกาศว่า พวกเธอมากันในนามผู้ติดเชื่อ¹ จึงต้องนั่งเป็นแขกอยู่หน้าบ้าน ผู้ศึกษาสัมผัสได้ถึงความเจ็บเหงาเบื่อหน่ายที่ไม่ได้ช่วยงานเหมือนคนอื่น ๆ เหล่านี้คือ ปรัชญาการณการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมที่ยังดำรงอยู่ในชุมชนภาคเหนือทุกแห่ง ผู้ติดเชื่อจึงต้องหาพื้นที่ให้ตัวเองในการช่วยงานของชุมชนที่ชาวบ้านทั่วไปยอมรับได้ เช่น เมื่อเข้าครัวประกอบอาหารไม่ได้ ก็ต้องช่วยจัดดอกไม้ ล้างถ้วยล้างชาม หรือแม้แต่การยกสำรับอาหารที่ตนเองไม่ได้เป็นคนปรุง ก็ต้องคาดเดาเอาจากประสบการณ์ว่า คนที่รับไปทานจะรู้สึกตะขิดตะขวงใจหรือไม่ เพราะคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนบางคนก็ไม่ยินดีนักที่จะทานอาหารที่รู้ว่า คนอื่นปรุง แต่ผู้ติดเชื่อเป็นคนยกสำรับมา

การเลือกกระทำหรือไม่กระทำอะไร ในสิ่งที่ผู้ติดเชื่อคาดคิดจากประสบการณ์ว่า คนอื่น ๆ ในชุมชนใครรับได้ หรือรับไม่ได้ในการที่ผู้ติดเชื่อเข้าไปช่วยงาน โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นงานของชุมชน ถือว่า เป็นการแสดงตัวตนในการเป็นผู้กระทำ แม้ว่า ถ้ามองโดยผิวเผินแล้ว จะเป็นการยอมจำนนต่อคนอื่น ๆ ที่ไม่ติดเชื่อก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็นการช่วงชิงโอกาสในการแสดงตัวตนเพื่อให้คนอื่น ๆ แลเห็นจนมีความคั่นชินในที่สุดว่า ผู้ติดเชื่อที่ไม่แสดงอาการและเปิดเผยตัวในลักษณะที่รวมตัวเป็นกลุ่มเช่นนี้ ก็คือ ชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่งที่สามารถพูดคุยและมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ได้ในสภาพปกติ ไม่ใช่คนแปลกหน้าที่คนอื่นต้องมีความสัมพันธ์ด้วยในลักษณะที่คลุมเครือหรือไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน กระนั้นก็ตาม ในหลาย ๆ สถานการณ์การมาช่วยงานในนามกลุ่มแม่จะมีผลดีในแง่ของความสามัคคี การรวมตัวกัน หรือความชัดเจนในภาพที่ชาวบ้านสามารถจำแนกแยกแยะความเป็นกลุ่มทางสังคมได้อย่างชัดเจน แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับเป็นการแบ่งแยก และจำกัดขอบเขตของตัวเองอย่างชัดเจนมากเกินไป คำว่า *ขอบเขต* ที่เจ้าอาวาสตอกย้ำเสมอมา ปรัชญาชัดเจนที่สุดในกรณีของการช่วยงานพิธีกรรมตามเทศกาลที่จัดโดยวัดหมู่ 1

ความหมายของการมาช่วยงานวัดหมู่ 1 ของผู้ติดเชื่อมีความพิเศษที่แตกต่างจากการช่วยงานพิธีกรรมในระดับครัวเรือนของเพื่อนบ้าน หรือการไปช่วยงานวัดอื่น ๆ ในลักษณะของกลุ่มแม่บ้านศรัทธาวัด ในกรณีที่ผู้ติดเชื่อคนนั้นไม่ใช่คนบ้านหมู่ 1 ไปในนามส่วนบุคคล และเป็นแม่บ้านในกลุ่มแม่บ้านศรัทธาวัดหมู่บ้านนั้น เพราะ การไปช่วยงานวัดหมู่ 1 มีความหมายถึงการไปช่วยในฐานะของผู้ที่อยู่ภายใต้อุปถัมภ์ที่สนิทชิดเชื้อกับเจ้าอาวาส ซึ่งแยกขาดจากกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1

¹ ผู้ที่ประกาศไม่ได้ใช้คำว่า กลุ่มผู้ติดเชื่อ แต่ใช้ชื่อกลุ่มตำบลที่เรียกและเข้าใจกัน ทั้งการมางานในฐานะแขกต่างหมู่บ้าน ผู้ติดเชื่อจำเป็นต้องเป็นแขก โดยไม่เลือกที่จะเข้าครัวปรุงอาหาร เพราะนั่นเป็นการเสี่ยงเกินไป

² จากการพูดคุยสำรวจความเห็นทั่วไปของคนเฒ่าคนแก่ผู้ชายในชุมชนบางคน ที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเอตส์ และไม่ได้สนิทสนมกับผู้ติดเชื่อในกลุ่มมากนัก

อย่างชัดเจนในเรื่องของภาระหน้าที่ คือ กลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 มีหน้าที่ทำอาหารเลี้ยงแขก โดยตั้งกองบัญชาการอยู่ที่บริเวณสถานีอนามัยใกล้วัด ส่วนสมาชิกกลุ่มผู้ติดเชื่อมีหน้าที่เก็บกวาดเมื่องานเลิก แม้ว่า สมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มจะสังกัดกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 แต่พวกเธอก็ไม่ได้เข้าไปช่วยงานทำอาหารด้วย นอกจากนำอาหารที่ปรุงเสร็จแล้วมานั่งทานร่วมกันเฉพาะในหมู่สมาชิก และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นแขกของพวกเธอเท่านั้น ในขณะที่แขกทั่ว ๆ ไปคนอื่น นั่งทานอาหารกันในเต็นท์ข้างสถานีอนามัยที่ได้รับการจัดสรรให้เป็นพื้นที่รับรองแขก นั่นคือ เมื่อใดก็ตามที่มีงานใหญ่ของชุมชนที่มีแขกจากภายในและภายนอกชุมชนมาเที่ยวงาน สมาชิกในกลุ่มจะเข้าไปอยู่ในขอบเขตของศาลาวัดที่จัดไว้เป็นสัดส่วน นอกจากการเดินมาดูบริเวณงานและเก็บกวาดล้างภาชนะหลังเลิกงานเท่านั้นซึ่งเป็นหน้าที่ของพวกเธอ ปรากฏการณ์เช่นนี้เห็นได้อย่างชัดเจนมาก ไม่ว่าจะเป็นงานปอย 27 พฤษภาคม 2542 งานทานก๋วยสลาก 17 ตุลาคม 2542 หรืองานทอดกฐิน 14 พฤศจิกายน 2542³ จะเห็นได้ว่า การมีกรอบพื้นที่เป็นทั้งการทำมาชวยชัดเจนให้ปรากฏ และเป็นการทำให้เกิดพื้นที่ความเคลื่อนไหวของผู้ติดเชื่อไปด้วยในเวลาเดียวกัน

แตกต่างกันอย่างชัดเจนกับบริบทของสถานการณ์ที่ผู้ศึกษาได้ไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพของอดีตเจ้าอาวาสวัดหมู่ 2 ซึ่งได้มรณภาพไปด้วยโรคเบาหวานเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 และมีการเก็บศพไว้ 1 ปีตามธรรมเนียมปฏิบัติของกรมการศาสนา ดังนั้น วันที่ 6-12 กุมภาพันธ์ 2543 คือ วันที่ทางอำเภอจัดให้มีงานพระราชทานเพลิงศพ

งานนี้เป็นภาคภูมิใจของชาวบ้านหมู่ 2 ชาวบ้านถึงกับพูดคุยกันว่า คราวนี้แหละหมู่บ้านเราได้เกิดแล้ว เพราะโดยปกติความเด่นดังมีหน้ามีตามักปรากฏขึ้นที่บ้านหมู่ 1 ซึ่งเป็นพื้นที่เพื่อการพัฒนาอย่างที่ชาวบ้านหมู่อื่น ๆ ยอมรับกัน แต่สิ่งที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจและสัมผัสได้ในงานใหญ่ครั้งนี้คือ เมื่อมีงานที่เกิดขึ้นโดยวัดหมู่ 2 เป็นเจ้าภาพ มีความแตกต่างจากงานที่เกิดขึ้นโดยวัดหมู่ 1 อย่างเห็นได้ชัดเจน การทำอาหารเลี้ยงแขกทั้งในและนอกชุมชนที่มาร่วมงาน มีการแบ่งแยกหน้าที่ชัดเจนว่า เป็นหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 ทั้งแม่บ้านและแม่หม้ายไร้สาร แม้ว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มผู้ติดเชื่อจะอยู่ในกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 แต่พวกเธอก็ไม่ได้เข้าไปช่วยงานทำ

³ ยกเว้นวันเอดส์โลก 30 พฤศจิกายน - 1 ธันวาคม 2542 โอกาสแห่งการยกเว้นที่เห็นภาพความร่วมมือกันช่วยกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 และกลุ่มผู้ติดเชื่อโดยไม่แบ่งแยกกลุ่มกันทำงานอย่างชัดเจนเหมือนเช่นโอกาสอื่น แต่กระนั้น การทำอาหารขายก็ยังคงเป็นหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้านไร้สารอยู่นั่นเอง ผู้ศึกษาเคยเห็นการไปในนามกลุ่มแล้วออกร้านขายอาหารของกลุ่มผู้ติดเชื่อเพียงครั้งเดียวในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2543 แต่นั่นก็เป็น การไปออกร้านวันเปิดสหกรณ์นอกชุมชน ซึ่งแม้จะไปเป็นกลุ่ม แต่พวกเธอก็ไม่ได้ประกาศตัวเป็นผู้ติดเชื่อ และที่สำคัญคนทั่วไปที่มาเที่ยวงานก็ไม่รู้จักพวกเธอด้วย

อาหารในขอบเขตของสถานีนอนามัย นอกจากเข้าไปนำอาหารที่ปรุงเสร็จแล้วมานั่งทานร่วมกัน เฉพาะสมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนที่เป็นแขกของพวกเขาเท่านั้น ในขณะที่แขกทั่วไปคนอื่น นั่งทานกันในเต็นท์ข้างสถานีนอนามัยที่ได้รับการจัดสรรให้เป็นพื้นที่รับรองแขก นั่นคือ เมื่อมีงานใหญ่ของชุมชน สมาชิกในกลุ่มจะเข้าไปอยู่ในขอบเขตของศาลาวัดที่จัดไว้เป็นสัดส่วน นอกจากการเดินมาดูบริเวณงานและเก็บกวาดล้างภาชนะหลังเลิกงานเท่านั้น ที่เป็นหน้าที่ของพวกเขา ขณะทำงานวัดหมู่ 2 การแบ่งแยกหน้าที่ขอบเขตไม่ชัดเจนอย่างที่เห็นในงานของวัดหมู่ 1 กลุ่มแม่บ้านหมู่ 2 ที่มาช่วยงานในครัวคือ แม่บ้านหมู่ 2 ทุกคนรวมทั้ง คำ แดง และโสภา ซึ่งเป็นคนบ้านหมู่ 2 และมีอัตลักษณ์เป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวี ก็เข้ามาช่วยงาน พวกเขาทั้งสามคนหยิบจับหรือทำงานอะไรก็ได้ ไม่มีใครใช้สายตาห้ามปราม หรือควบคุมจับจ้องใคร เพราะ หมู่บ้านนี้ เป็นหมู่บ้านเล็ก ความสัมพันธ์ทางสังคมแน่นแฟ้นมากกว่าคนในหมู่บ้านอื่นที่ใหญ่กว่า อย่างน้อยทุกคนรู้จักกันหมด และพูดคุยกันอย่างสนุกสนานเป็นกันเอง คำว่า *ขอบเขต* ไม่มีความชัดเจนเท่าที่ปรากฏในงานใหญ่ ๆ ที่จัดโดยวัดหมู่ 1

กล่าวได้ว่า การมาช่วยงานพิธีกรรมในระดับครัวเรือน หรือชุมชนในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ถ้าเป็นการมาช่วยงานในนามส่วนบุคคล ผู้ติดเชื้อได้คิดคำนึงถึงตัวตนของตนเองว่า เป็นแม่บ้านที่เป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งเป็น อัตลักษณ์ในประการที่หนึ่ง ส่วนในรายละเอียดว่าจะช่วยงานอะไรได้บ้างนั้น ต้องดูรายละเอียดในแต่ละสถานการณ์เป็นครั้งคราว แต่โดยทั่วไป การหลีกเลี่ยงการเข้าครัวปรุงอาหารน่าจะเป็นวิธีการที่ปลอดภัยที่สุด นอกจากการไปช่วยงานในหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่คนในกลุ่มแม่บ้านมีความสนิทสนมกันมาก และคุ้นชินกับผู้ติดเชื้อจนไม่ถึงสาจับจ้อง ผู้ติดเชื้อก็จะเข้าไปทำงานในครัวได้เช่นในสถานการณ์งานพิธีกรรมของบ้านหมู่ 2 แต่สมาชิกในกลุ่มจะเลือกใช้อัตลักษณ์ประการที่สาม คือ การเป็นผู้อยู่ภายใต้อุปถัมภ์ใกล้ชิดของผู้นำบารมีของชุมชน เมื่อนิยามตนเองว่า ไปงานในนามกลุ่ม หรือไปช่วยงานพิธีกรรมที่จัดขึ้นโดยวัดหมู่ 1 เหตุผลที่เป็นเช่นนั้น เพราะ การจำกัดขอบเขตและกำหนดสถานการณ์โดยวัดหมู่ 1 องค์กรชุมชน ซึ่งมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาใกล้ชิดของกลุ่ม ต่อไปผู้ศึกษาจะกล่าวถึงบทบาทวัดหมู่ 1 โดยละเอียดก่อนที่จะกล่าวถึงองค์กรรัฐและภาคเอกชนที่อยู่ภายในและภายนอกชุมชน

วัดหมู่ 1

ในบทที่ 3 ได้เล่าประวัติความเป็นมา และบทบาทในการโอบอุ้มค้ำจุนกลุ่มของเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ว่ามีผลอย่างยิ่งในการคลี่คลายสถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนให้มีแนวโน้มที่ดีขึ้น โดยลำดับ ตอนต่อไปนี้จะกล่าวถึงบทบาทและการดูแลคนในชุมชนของเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1

เจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ได้รับการยอมรับให้เป็นพระนักพัฒนาในวัดหมู่ 1 วัดเพื่อการพัฒนาแห่งที่สองของอำเภอนี้ โดยท่านได้รับเกียรติบัตรรับรองการเป็นพระนักพัฒนาจากนายอำเภอเมืองงานปอย 27 พฤษภาคม 2542 เนื่องจากได้อุทิศตนทำงานด้านการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มทำงานเอดส์ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 มาจนถึงปัจจุบัน ท่านได้ขยายงานพัฒนาชุมชนออกไปยังเด็กเยาวชน คนชรา และกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 โดยเน้นเรื่องการส่งเสริมจริยธรรมและการแสวงหารายได้เสริมให้กับคนในวัยทำงานของชุมชนในยุคเศรษฐกิจตกต่ำเช่นทุกวันนี้ (ดังที่กล่าวในเรื่องบริบทของชุมชนไว้แล้วในบทที่สาม) กระนั้นก็ตาม ถ้ามองในแง่ผลงานอย่างเป็นรูปธรรมที่เด่นชัดที่สุด คงเป็นเรื่องของงานเอดส์นั่นเอง

แง่มุมของการดำรงสถานะผู้นำบารมี ท่านได้ใช้กลไกของระบบอุปถัมภ์ในการคุ้มครองดูแลคนในชุมชน ซึ่งคนกลุ่มใหญ่ที่สุดคือ สมาชิกกลุ่มผู้ติดเชื้อระดับตำบล ซึ่งรวมทั้งญาติใกล้ชิด ลูก และพ่อแม่ผู้แก่ชราที่ได้รับผลกระทบในครอบครัวเดียวกัน นอกจากนั้นก็ยังมีสมาชิกกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 คนชราทั่วไป และเด็กเล็กผู้ซึ่งมีพ่อแม่สนิทสนมกับท่านเป็นการส่วนตัว โดยที่สามารถจำแนกแยกแยะกลุ่มผู้ได้รับการอุปถัมภ์ออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ สมาชิกแกนวงนอก และสมาชิกแกนวงในของระบบอุปถัมภ์

สมาชิกแกนวงนอกของระบบอุปถัมภ์ บุคคลเหล่านี้ประกอบด้วย สมาชิกทั่วไปของกลุ่มตำบล ญาติใกล้ชิดและคนในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ คนชรา เด็กเล็ก ซึ่งคนเหล่านี้มีความสนิทสนมกับเจ้าอาวาสเนื่องเพราะ เมื่อต้องการความช่วยเหลือหรือคำแนะนำก็สามารถแวะเวียนมาพูดคุย ขอแนวทางทำอาชีพเสริม หรือขอรับการฝึกอบรมในสิ่งที่ท่านให้คำแนะนำได้ตามโอกาสอันควร แต่ความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมที่สุดยังคงตกอยู่กับสมาชิกทั่วไปของกลุ่มผู้ติดเชื้อ สมาชิกที่มีตำแหน่งกรรมการ และเด็กผู้ได้รับผลกระทบ เนื่องจากคนส่วนนี้อยู่ในข่ายการสนับสนุนเรื่องทุนช่วยเหลือที่ภายนอกประสานมาผ่านทางวัด ในรูปของเงินค่าแรงรายวันวันละ 50 บาท สำหรับคนที่มาทำงานประจำที่วัด เงินทุนการศึกษา และเงินกู้ยืมเพื่อไปประกอบอาชีพ ขณะที่คนชราและกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 ท่านจะช่วยเหลือเรื่องอาชีพ อาทิ จัดอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้า การเปิดร้านค้าชุมชน หรือถ้าเป็นคนชราที่ไม่มีอาชีพก็จะรับเศษผ้าไปตัดที่บ้านเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อนำมาส่งกลุ่มและรับเงินเป็นรายกิโล อย่างไรก็ตาม ท่านก็ไม่อาจเรียกร้องบริการแรงงานตอบแทนจากคนกลุ่มนี้ได้มากเท่ากับคนใกล้ชิดแกนวงในที่จะกล่าวเฉพาะเจาะจงต่อไป

สมาชิกแกนวงในของระบบอุปถัมภ์ คือ สมาชิกในระดับแกนนำผู้มีรายชื่อเป็นกรรมการกลุ่ม รับผิดชอบงานจัดการในกลุ่ม และได้รับคำปรึกษาถึงทิศทางการทำงานจากเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่าในระยะหลังตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ.2543 เป็นต้นไป

จำนวนสมาชิกแกนวงในเริ่มที่จะเคลื่อนย้ายไปอยู่นอกบ้างตามกาลโอกาสอันควร เนื่องจากความกลมกลืนระหว่างผู้ติดเชื้อมีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้น สมาชิกส่วนนี้หลายคนเริ่มให้ความสำคัญกับครอบครัวเครือญาติมากกว่าการเกาะกลุ่มอย่างแนบแน่นที่วัดทุกวันเช่นเดิม กล่าวได้ว่า สมาชิกถาวรของแกนวงในที่เข้ามาทำงานจัดการและรับรู้ข้อมูลทุกอย่างในกลุ่มอย่างเข้มข้นมีเพียงสองคน คือ คำและนี

คำ ประธานกลุ่ม จากการที่ผู้ศึกษาได้พักอาศัยอยู่ในบ้านของเธอในช่วงเวลาหนึ่งที่ต้องเข้าออกในชุมชนเป็นระยะ ๆ และได้พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเธอ พบว่า การคิดคำนึงว่า ตนเองเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวีนั้นมีระดับความเข้มข้นทางความรู้สึก ปฏิบัติการและการแสดงออกขึ้นอยู่กับบริบทสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ระหว่างการอยู่ที่วัดในฐานะประธานกลุ่มกับการแสดงตัวตนในฐานะลูกบ้านหมู่ 2 ในหมู่บ้านที่เธออาศัยอยู่ เมื่ออยู่ในหมู่บ้านของตนเอง เธอมีสถานภาพเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และเป็นชาวบ้าน ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มแม่บ้านหมู่ 2 ในบริเวณบ้านที่แวดล้อมไปด้วยญาติสนิทและเพื่อนบ้านใกล้ชิด ภาพของความเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวีมีให้เห็นอย่างเบาบางมาก เธอพูดคุยทักทายกับคนรอบข้างด้วยความสนิทสนม อยู่ที่บ้านก็ทำงานบ้านและงานครัวทุกอย่างโดยไม่แบ่งแยก และด้วยความที่มีพี่ชายคนหนึ่งป่วยด้วยโรคโลหิตจาง เขาเลิกทำงานและมาพักฟื้นอยู่ที่บ้านตัวเองในบริเวณเดียวกัน ภาพพี่ชายป่วยจนต้องใช้ไม้พยุงเพื่อหัดเดินใหม่ คือ การแสดงอัตลักษณ์ของผู้ป่วยหนักให้เห็นเปรียบเทียบกันอย่างชัดเจน ในขณะที่เธอผู้เป็นน้องสาว แม้จะติดเชื้อเอชไอวี แต่ไม่แสดงอาการยังคงอ้วนท้วนสมบูรณ์และไม่เคยป่วยหนักจนทรุด ดังนั้น ชาวบ้านทั่วไปจึงไม่ได้มองเห็นเธอในฐานะของคนป่วย⁴ แม้ตระหนักดีว่า เธอเป็นแม่มีสามีตายเพราะเอดส์ก็ตามที่

เมื่อความคาดหวังของคนในครอบครัว และญาติสนิทต่อเธอในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ของตระกูลยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เธอจึงยังเป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีแม่และลูกสาวอย่างละหนึ่งคน เป็นภาระที่ต้องดูแลรับผิดชอบ แม้ภายนอกจะแลดูเข้มแข็งเพียงใด แต่ครั้งหนึ่งเธอก็เคยยอมรับกับผู้ศึกษาว่า ถ้าไม่ติดเชื้อ ชีวิตน่าจะดีกว่านี้ เพราะติดเชื้อแล้วหาเงินเข้าบ้านมาให้แม่ได้น้อยกว่าคนปกติ กล่าวได้ว่า การทำมาหาเลี้ยงชีพในฐานะหัวหน้าครอบครัวของเธอจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ยังจัดการได้ไม่ลงตัว เพราะ เมื่อเป็นประธานกลุ่ม โดยสถานะย่อมต้องถูกเรียกร้องจากเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 อย่างมากในการทำงานทั้งช่วยงานเตรียมงานในโอกาสต่าง ๆ ที่วัด และงานกลุ่มโดยตรง อาชีพที่ทำอยู่เป็นการเสริมรายได้จากวัดคือ การเลี้ยงหมูและเลี้ยงกบ

⁴ จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียงของคำ ในระยะเวลา 1 ปี ที่ผู้ศึกษาวนเวียนเข้าออกในพื้นที่ศึกษา

โดยไม่อาจละทิ้งงานในไร่มาได้ แม้ว่าสามารถจ้างคนอื่นทำแทนได้บ้าง แต่ในฤดูเก็บเกี่ยวก็ต้องลงมือทำเองด้วย เพื่อเก็บข้าวเหนียวไว้โดยไม่ต้องซื้อข้าวกิน โดยที่พี่ ๆ ต่างติดภารกิจการทำงานของ พวกเขาไม่อาจมาช่วยงานนาได้ ย้อนกลับไปเมื่อช่วงหยุดงานวัดช่วงเทศกาลเข้าพรรษา กรกฎาคม 2542 เธอกับลูกสาวแอบไปทำงานกวนลำไยที่บ้านชาวบ้านหมู่ 2 ที่สนิทสนมกัน โดยขอร้องไม่ให้ผู้ศึกษาบอกกับเจ้าอาวาสว่า เธอออกมาทำงานอื่นนอกจากงานเย็บผ้าที่วัด

ผู้ติดเชื่อหญิงคนหนึ่งในกลุ่ม เคยเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า งานรับจ้างภาคเกษตรในชุมชนทุกงานในปัจจุบัน ไม่มีการแบ่งแยกกันโอกาสของผู้ติดเชื่อแล้ว เธอผู้นั้นสรุปด้วยคำพูดให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า แคเป็นคนและทำงานได้ก็พอแล้ว คนจ้างเขาไม่สนใจหรอกว่าติดเชื่อหรือไม่ แต่ในกรณีของคนที่ไม่ไปทำงานรับจ้าง เพราะ ออกไปแล้วกลัวจะเหนียวและไม่สบายทีหลัง ซึ่งคนในกลุ่มต่างได้รับการตอกย้ำจากเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ว่า ต้องอยู่ในขอบเขตของตัวเอง รักตัวเองให้มากทั้งในเรื่องการเลือกอาหารการกิน เลือกการทำงาน และเลือกวิถีการดำเนินชีวิต ดังนั้นพวกเธอหลายคนจึงเลือกการทำงานเย็บผ้าที่วัด เพราะถือเป็นงานเบาและไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ยิ่งในกรณีของคำ เธออยู่ในฐานะประธานกลุ่ม ผู้ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของคนอื่น ๆ จึงได้รับความกดดันมากจากความคาดหวังของทุกฝ่ายซึ่งบางครั้งก็จัดการได้ไม่ลงตัว ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวในรายละเอียดในช่วงตอนปฏิสัมพันธ์ในเทศกาลปีใหม่เมือง 2543

นี่ แอบไปทำงานเกี่ยวข้าวบ้าง เป็นครั้งคราวแต่น้อยมาก เพราะติดภาระงานกลุ่ม โดยสถานะของเธอแม้ผลเลือดไม่ระบุว่า เป็นผู้ติดเชื่อเอชไอวี เช่นเดียวกับสมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่ม ตำบล แต่ด้วยความเป็นคนขยันขันแข็ง คล่องตัวและรอบคอบ ทำให้เธอได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มให้ดูแลรับผิดชอบเรื่องเงิน ทั้งยังมีโอกาสไปเปิดตัวนอกชุมชนในฐานะกรรมการกลุ่มคนสำคัญร่วมไปค้าในหลายกรณี อาทิ การประชุมการจัดสรรเงินกองทุนเพื่อสังคม (SIF เมฆู 5) และการประชุมเครือข่ายผู้ติดเชื่อระดับประเทศที่จังหวัดหนองคาย เมื่อต้นปี พ.ศ.2543

จากการจำแนกแยกแยะสมาชิกผู้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ออกเป็นแกนวงนอก และแกนวงใน นั้น ทำให้เห็นภาพเปรียบเทียบถึงการแสดงตัวตนในลักษณะที่สามที่แตกต่างกันออกไป เมื่อความต้องการของคนส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มตำบลต้องการเพียงภาพลักษณ์ของความเป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ประการที่หนึ่ง และต้องการความช่วยเหลือในรูปแบบสวัสดิการ เนื่องด้วยการกลายเป็นผู้ติดเชื่อและผู้ป่วยเอดส์เป็นเรื่องของการรับเคราะห์กรรม ซึ่งเป็นไปในอัตลักษณ์ประการที่สอง ควบคู่กันไป มากกว่าการเป็นผู้ใกล้ชิดผู้นำบารมีอย่างแนบแน่น ดังนั้น การแสดงตัวตนของสมาชิกผู้ติดเชื่อแกนวงนอก จึงเน้นไปที่อัตลักษณ์ประเภทที่หนึ่งเป็นหลัก โดยไม่ลืมรูปแบบที่สองในสถานการณ์ที่มีองค์ภยานอกเข้ามาให้ความ

ช่วยเหลือในรูปของทุนสวัสดิการ แต่การแสดงตัวตนในลักษณะที่สามกลับค่อนข้างเจือจางบางเบาเป็นอย่างยิ่ง ต่างจากสมาชิกแกนวงใน ซึ่งนอกจากแสดงตัวตนในลักษณะที่หนึ่งและสองแปรเปลี่ยนไปในแต่ละสถานการณ์แล้ว การแสดงตนว่า เป็นคนใกล้ชิดของท่านผู้นำบารมี ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพื่อป้องกันความระแวงสงสัยและตรวจสอบการทำงานจากเพื่อนสมาชิกทั่วไป และที่สำคัญบารมีของท่านก็ก่อให้เกิดความอบอุ่นเมื่อต้องการกำลังใจในการทุ่มเททำงาน เพราะท่านเป็นที่ปรึกษาใกล้ชิดผู้ติดเชื่อได้แทบทุกเรื่อง

แม้ว่า ด้านหนึ่งของระบบอุปถัมภ์ได้ถูกใช้เป็นกลไกหนึ่งในการอยู่ร่วมกับชุมชนโดยการมีผู้นำบารมีคอยปกป้องคุ้มครอง ซึ่งนั่นหมายถึงการอยู่อย่างปลอดภัยและยังยืนพอสสมควร ตราบเท่าที่องค์กรชุมชนเช่นวัดหมู 1 ยังคงมีความสนใจในการทำงานกับผู้ติดเชื่ออย่างต่อเนื่อง แต่โดยหลักการของความไม่เท่าเทียมซึ่งดำรงอยู่(ดูรายละเอียดจาก เกษียร, 2542) ย่อมทำให้การได้รับการและการตอบแทนมีความไม่ลงตัวอยู่บ้างบางประการ ดังจะกล่าวต่อไปในตอนต่อไป

องค์กรภาครัฐ กระทรวงสาธารณสุข ถือเป็นองค์กรของทางราชการที่สมาชิกในกลุ่มมีความคุ้นเคยมายาวนานที่สุด นับตั้งแต่รู้ว่า ติดเชื่อ เจ้าหน้าที่อนามัยของสถานีอนามัยประจำตำบลคือ บุคคลแรก ๆ ทำหน้าที่เป็นที่เล็งในการปรับความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะในการปรับความสัมพันธ์อันที่สามมีภรรยา พร ผู้ติดเชื่อหญิงรุ่นแรก ๆ ของชุมชนเล่าให้ฟังถึงวิธีการแสวงหาความรู้เพื่อการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในยุคที่ความรู้เรื่องเอดส์ยังเป็นเรื่องคลุมเครือ

ตอนช่วงปี 36 เป็นจะปิดกัน จะอู้กันแบบลับ ๆ ได้รับความรู้จากศูนย์กามโรค ขนาดอนามัยยังบ่กล้าถาม กลัวชาวบ้านเป็นอู้ ส่วนนักรู้จะอู้กับหมอน้อย อู้ตอนแลง ๆ บ่มีคนจะมาปรึกษา มาถาม ถ้ามาเทียบกับเดี๋ยวนี๊ แฟนเฮาคงบ่เสีย ตะก่อนบ่อู้หยัง เด่า ๆ กัน กิดไปเรื่อยอะหยัง มันเป็นปัญหาของคนรอบข้างนักรู้ว่า กินข้าวด้วยกันติดก้อ หรือเฮาหอมแก้มหลานเฮา หลานมาอยู่โดยตั้งแต่น้อย 3 ขวบ กอดเฮาจะติดก้อ ผัวกอดเฮาเฮาจะติดก้อ มาถามช่วงค้ำ ๆ ตอนที่มีคน

(เมื่อช่วงปี พ.ศ.2536 คนในชุมชนยังคงมีการปิดบังกันเกี่ยวกับเรื่องเอดส์ ถ้าจะมีการพูดคุยก็คุยกันแบบลับ ๆ ความรู้ส่วนใหญ่ได้มาจากศูนย์กามโรค แม้แต่เจ้าหน้าที่อนามัยเราก็ยังไม่กล้าถาม เพราะกลัวชาวบ้านรู้หรือได้ยิน ส่วนมากจะพูดกับหมอน้อยหัวหน้าสถานีอนามัยตอนเย็น ๆ ช่วงที่ไม่ค่อยมีคน จะเข้ามาปรึกษามาถาม ถ้ามาเทียบกับความรู้ที่คนในชุมชนมีตอนนี้ แฟนเราคงไม่ตาย เมื่อก่อนไม่รู้อะไรกัน เดากันไปเรื่อย คิดกันไปเรื่อย แต่จริง ๆ แล้วมันเป็นปัญหาของคนรอบข้างมากกว่า ถ้ากินข้าวด้วยกันจะติดเชื่อหรือเปล่า หรือเราหอมแก้มหลานที่

อยู่ด้วยกันมาตั้งแต่หลานอายุ 3 ขวบ หลานมากอดจะติดเชื้อจากเรามั้ย ผัวกอดเราเราจะรับเชื้อเพิ่มจากเขามั้ย มาถามตอนค่า ๆ ช่วงที่ไม่มีคน)

จากคำบอกเล่าของพร มีนัยถึงก้าวแรก ๆ ของการออกจากปริมณฑลส่วนบุคคลมาสู่ปริมณฑลสาธารณะของผู้ติดเชื้อ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยคือ บุคคลผู้หนึ่งซึ่งมีความรู้ทางวิชาการด้านสาธารณสุขมากกว่าใคร ๆ ที่อยู่ในชุมชน แม้ว่าจะเป็นคนจากภายนอกชุมชนก็ตาม แต่ผู้ติดเชื้อที่ยินยอมเปิดเผยตนเองต่างถือว่า การอ้างอิงผู้มีความรู้ที่ผ่านการศึกษาระบบของสถาบันการศึกษา เป็นก้าวสำคัญในการสร้างตัวตน โดยที่ผู้ติดเชื้อเลือกที่จะกระทำด้วยการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อเอชไอวีอย่างถูกต้องมาให้แก่ผู้ที่อยู่อาศัยร่วมในบ้านเดียวกัน และเมื่อไปเยี่ยมชักชวนผู้ติดเชื้อคนอื่นมาเข้ากลุ่มก็จะถ่ายทอดความรู้ด้านสาธารณสุขอย่างง่าย ๆ นี้ให้แก่ญาติพี่น้องของผู้ติดเชื้อที่ยังอยู่ในระยะสับสน เพื่อย่นระยะเวลาให้พวกเขาเหล่านั้นรับรู้ว่า ไม่จำเป็นต้องแยกบ้านหรือปลุกกระตือรือร้นเล็ก ๆ ให้ผู้ป่วยที่มีอาการอ่อนแอพักอาศัยแต่เพียงลำพัง เพราะ การทานอาหารร่วมกัน การปฏิสัมพันธ์ที่แสดงความรักฉันท์ญาติมิตร และทำกิจกรรมในบ้านร่วมกัน ไม่ได้ทำให้ใครรับเชื้อไปจากใครแต่อย่างใด

ในส่วนของการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยประจำตำบลทำงานขึ้นตรงต่อสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ในแต่ละเดือน หัวหน้าสถานีอนามัยต้องไปประชุมที่อำเภอ และนำนโยบายมาประสานกับหน่วยงานส่วนอื่นๆ ของชุมชน อาทิ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) พ่อหลวงบ้าน และกลุ่มผู้ติดเชื้อ ส่วนภาระในการเยี่ยมบ้าน ประธานกลุ่มจะเป็นหลัก เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยไปเฉพาะในรายที่อาการหนักมาก โดยจะไปเยี่ยมร่วมกับทางกลุ่มโดยนำของเยี่ยมติดมือไปด้วย ในกรณีเช่นนี้อาจแวะตามเส้นทางผ่านบ้าง หรือในรายที่เคยมาพบกลุ่มแล้ว แต่ช่วงหลังไม่ได้มา เพราะ มีอาการป่วยหนัก ทางกลุ่มพร้อมเจ้าอาวาส และเจ้าหน้าที่อนามัยจะชวนกันไปเยี่ยม⁵ โดยทั่ว ๆ ไป ผู้ป่วยยังคงเลือกบ้านเป็นที่ตาย เพราะถ้าป่วยจนอาการหนักมาก ทางโรงพยาบาลก็ไม่รับไว้ เพราะ ช่วยอะไรไม่ได้แล้ว

ภาระหน้าที่การทำงานที่ต้องทำประจำวัน นอกจากการรักษาพยาบาลเบื้องต้นและจ่ายยาให้ชาวบ้านที่มารับการรักษาพยาบาลเบื้องต้นแล้ว ในกรณีของปัญหาเอดส์ เรื่องการให้คำแนะนำมีความสำคัญมากดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะเมื่อก้าวมาถึงทศวรรษ 2540 ที่ปัญหาเด็กกำพร้าและผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คำแนะนำเรื่องการดูแลเด็ก โดยเฉพาะเด็กกำพร้าที่ติดเชื้อด้วย เธอเล่าว่า ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องอาหาร ด้านจิตใจไม่

⁵ สัมภาษณ์ นางสาวศศิธร คำสือ อดีตเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย (ปัจจุบันลาศึกษาต่อ) เมื่อ 16 มีนาคม 2542

ต้องไปดูค่าเด็กมาก บางครั้งเด็กก็ต้องการได้รับความอบอุ่น เอาใจใส่ด้วยการทำอาหารที่ชอบให้ทาน หรือซื้อนม/อาหารเสริมที่มีประโยชน์ให้เด็กบ้าง⁶

ปัญหาของเด็กกำพร้าคนอื่นที่ไม่ติดเชื้อ แต่ก็ถือว่า ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ในเขตชนบทปัญหายังไม่รุนแรงเท่ากับเด็กกำพร้าในเมือง เพราะยังมีกลไกของเครือญาติคอยดูแล และในชุมชนนี้ เด็กที่กำพร้าทั้งพ่อและแม่ ก็ยังมีญาติคอยดูแล ทางออกของปัญหายังไม่เห็นทางอื่น นอกจากการให้เงินสงเคราะห์โดยกรมประชาสงเคราะห์ มูลนิธิหมอเสม พริ้งพวงแก้ว และมูลนิธิเกื้อตรุณ

ส่วนในประเด็นการเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มผู้ติดเชื้อ ในปัจจุบันทางสถานีนอนามัยค่อนข้างห่างจากกลุ่มออกไปมากแล้ว ภายหลังจากการย้ายที่ทำการกลุ่มจากใต้ถุนสถานีนอนามัยไปยังศาลาวัด ทางกลุ่มได้ถือว่า เจ้าอาวาสเป็นพี่เลี้ยงที่ใกล้ชิดกลุ่มมากที่สุด มีบทบาทชัดเจนกว่า เพราะท่านได้นำหลักธรรมะในพุทธศาสนาเข้าไปประสานในการให้คำปรึกษาแก่ผู้ติดเชื้อรายใหม่ที่เพิ่งเข้ามาฟื้นฟูจิตใจในกลุ่ม และทดลองให้ผู้ติดเชื้อฝึกสมาธิในช่วงเวลาสั้น ๆ ของบ่ายวันพบกลุ่ม แต่ไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่องมากนัก เพราะท่านมีเวลารว่างไม่แน่นอน แต่กระนั้นก็ยังใกล้ชิดมากกว่าหัวหน้าสถานีนอนามัย ซึ่งในช่วงหลัง ๆ ไม่ค่อยมาเข้ามาร่วมในการพบกลุ่ม เพราะ มีงานประจำต้องทำมาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับเจ้าหน้าที่สถานีนอนามัย จึงเป็นไปอย่างสอดคล้องสมดุตามสมควร ด้านหนึ่งเพราะ เจ้าหน้าที่เห็นว่า ทางกลุ่มมีความเข้มแข็งและมีทิศทางของตนเองชัดเจนตลอดจนมีเจ้าอาวาสเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิดแล้ว คำ ประธานกลุ่มเองก็มีความระมัดระวังมากพอสมควรในการจัดวางความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยงลักษณะต่าง ๆ ที่เข้ามาประสานงานกับกลุ่ม

พี่หมอ เป็นก็ว่า เป็นจะอยู่ในขอบเขต ที่เอาหนัที่อื่นมา แต่เอาบ่ค่อยชอบเท่าใด ที่ว่า เป็นยุ่งกับผู้ติดเชื้อนัก ยุ่งกับกลุ่มนักล้าไป จัดการหือหมดเลย จะเขียนโครงการเป็นก็เขียนหือพอได้เงินมา เป็นก็เป็นคนจัดการหือหมดเลย

(หัวหน้าสถานีนอนามัย เขาบอกว่า เขาจะดูแลอยู่ในขอบเขต แต่ที่อื่นเราเห็นมา ไม่ค่อยชอบเท่าไร เขายุ่งกับผู้ติดเชื้อมากเกินไป เขียนโครงการก็เขียนให้ พอได้เงินมา ก็จัดการให้หมดเลย)

⁶ เด็กติดเชื้อได้รับเบี้ยยังชีพเช่นเดียวกับผู้ติดเชื้อที่เป็นผู้ใหญ่ แต่ญาติของเด็ก มักไม่เห็นความสำคัญของการดูแลเด็กเป็นพิเศษด้วยอาหารเสริม หรือนม มักให้เด็กรับประทานอาหารปกติ และนำเงินเบี้ยยังชีพของเด็กไปใช้ในสวนอื่น ๆ ที่เป็นรายจ่ายประจำวันของบ้าน ผู้ติดเชื้อที่เล่าให้ฟังใช้คำว่า กินเงินเด็ก เป็นไปได้ว่า การที่เด็กอยู่ในครอบครัวที่ไม่มีคนติดเชื้อ ทำให้เด็กไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ดี เพราะพวกเขาอาจไม่เข้าใจความรู้สึกของผู้ติดเชื้อ

อย่างไรก็ตาม บทบาทในการเป็นพี่เลี้ยงของหัวหน้าสถานีนอามัยในพื้นที่ได้ปรากฏชัดเจนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในกรณีของการเป็นผู้ร่วมรับรู้เรื่องเงินทุนช่วยเหลือที่องค์กรภายนอกนำเข้ามาให้เป็นการสงเคราะห์แก่ครอบครัวผู้รับผลกระทบจากเอดส์ในพื้นที่ เช่น การที่หัวหน้าสถานีนอามัยได้เข้าไปรับรู้ในการประชุมและเซ็นอนุมัติเรื่องทุนการศึกษาและทุนอาชีพของครอบครัวที่มีเด็กกำพร้าของยูนิเซฟ ที่ให้ทุนครอบครัวละ 6,000 บาท แต่ต้องคืนทุน 25% ภายในเวลา 1 ปี หลังจากได้รับทุนนี้ หรือกรณีที่ต้องเซ็นเอกสารเกี่ยวกับการรับจ่ายเงินสวัสดิการผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้รับผลกระทบจากเอดส์ของกองทุนทางสังคม ธนาคารออมสิน(SIF เมนู 5) ในฐานะพี่เลี้ยงกลุ่มเนื่องจากเจ้าอาวาสในฐานะพี่เลี้ยงอีกคนหนึ่งของกลุ่มอยู่ในเพศบรรพชิตไม่มีความเหมาะสมที่จะมารับรู้เรื่องของเงินกองทุนเหล่านี้ได้อย่างเต็มตัว

โรงพยาบาลประจำอำเภอ โดยปกติผู้ติดเชื้อที่ยินยอมเปิดเผยตัวทุกคน มีสถานภาพเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้ติดเชื้อประจำอำเภอของโรงพยาบาลด้วย นอกเหนือจากการเป็นสมาชิกกลุ่มประจำตำบลแล้ว ผู้ติดเชื้อบางคนที่เป็นอาสาสมัครทดลองยาต้านไวรัสของโรงพยาบาล อาจจะไปพบกลุ่มที่โรงพยาบาลบ่อยครั้งกว่าพบกลุ่มตำบลของตนเอง แต่ผู้ติดเชื้อบางคนก็ไปพบกลุ่มโรงพยาบาลอย่างไม่ค่อยสม่ำเสมอ นอกจากในเดือนที่กำหนดให้ไปรับเบี้ยยังชีพ ซึ่งประชาสงเคราะห์จังหวัดส่งผ่านมาให้ผู้ติดเชื้อไปรับเงินจำนวนนี้ที่โรงพยาบาล 2 เดือนต่อหนึ่งครั้ง รวมเป็นจำนวนเงิน 1,000 บาท

ในวันนัดกลุ่มพุธที่ 2 ของทุกเดือน ผู้ติดเชื้อจาก 12 กลุ่มตำบลของอำเภอนี้ จะเข้ามานั่งพร้อมเพรียงกันที่ห้องประชุมในอาคารผู้ป่วยนอกที่จัดไว้ในกลุ่มโดยเฉพาะในวันนั้น สังเกตจากอริยาไคยของเจ้าหน้าที่พยาบาลห้องเบอร์ 13 ที่รับผิดชอบงานเอดส์ และความโอ้อำใหญ่โตของห้องประชุมกลุ่ม คือ การแสดงภาพลักษณะอย่างหนึ่งว่า โรงพยาบาลให้ความสำคัญกับงานเอดส์ในลำดับต้น ๆ ของการให้บริการด้านสาธารณสุข การพบกลุ่มที่โรงพยาบาลจะมีรูปแบบเป็นทางการ มีหมอ พยาบาล หรือทนายความมาให้ความรู้แก่ผู้ติดเชื้อ โดยเฉพาะกรณีของทนายความที่มาให้ความรู้ด้านกฎหมาย แต่ก็มีปัญหาอยู่บ้างในแง่ของความสนใจใคร่อยากรับรู้ของชาวบ้านเห็นได้ชัดเจนเมื่อผู้ติดเชื้อซุบซิบกันว่า ทนายความพูดยาวนานไป และเรื่องที่น่ามาพูดคุยบางเรื่อง เช่น การฟ้องหย่า และการแบ่งสินสมรส ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเรื่องไกลตัว เนื่องจากการหย่าร้างเพราะเอดส์ไม่ค่อยเกิดในชุมชน หรือในกรณีการละทิ้งกันเมื่อรู้ว่า อีกฝ่ายนำเชื้อมาฝากกัน ที่ผ่านๆ มาค่อนข้างเป็นไปอย่างเรียบง่ายคือ ทะเลาะและแยกบ้านจากกันไปแล้วอีกฝ่ายเสียชีวิต มากกว่าจะมีการหย่าร้างอย่างเป็นทางการ

ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ความคาดหวังต่อกลุ่มอำเภอจึงเป็นเรื่องของการตรวจสุขภาพเพื่อรับยามาทาน และการสนทนากับเพื่อนในอำเภอเดียวกันในบางโอกาสเพื่อเสริมสร้างกำลังใจให้กันและกันระหว่างผู้ติดเชื้อ และทานอาหารกลางวันก่อนที่ทุกคนจะแยกย้ายกลับไป นอกจากนี้บางเดือนที่คณะกรรมการของเครือข่ายอำเภอมีการประชุมเพื่อกำหนดทิศทางการทำงาน ตัวแทนของแต่ละกลุ่มตำบล และพี่เลี้ยงจากองค์กรพัฒนาเอกชนจะอยู่ประชุมกันต่อในช่วงบ่ายของวันเดียวกัน

กล่าวได้ว่า ภายใต้บริบทของการปฏิสัมพันธ์กับสถานีนามัยชุมชน และโรงพยาบาลประจำอำเภอ ด้านหนึ่ง เป็นการแสดงตัวตนว่า เป็นผู้ป่วยและผู้รอรับความช่วยเหลือซึ่งเป็นไปในรูปแบบของอัตลักษณ์ประการที่สองอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่กระนั้นก็ตาม การเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มโรงพยาบาลของผู้ติดเชื้อที่ไม่มีอาการ และไม่ต้องรับยาไปทานที่บ้าน ก็มีการแสดงตัวตนในลักษณะที่หนึ่ง คือ คนธรรมดาที่ดีมีศีลธรรม ผ่านการร่วมกิจกรรมสนทนารอบอย่างสนุกสนานตามวาระโอกาสต่าง ๆ และการอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของระบบราชการเช่นเดียวกัน แม้ว่าผู้ติดเชื้อจะไม่ได้ทำงานร่วมกันกับโรงพยาบาลอย่างใกล้ชิดเช่นเดียวกับวัดก็ตาม แต่การที่ผู้ติดเชื้อมีความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับโรงพยาบาลในรูปของเครือข่ายอำเภอนั้น ถือได้ว่า เป็นไปภายใต้กลไกที่เคยเป็นมาระหว่างความสัมพันธ์ไตรภาคี รัฐ องค์กรเอกชน และกลุ่มผู้ติดเชื้อ ซึ่งรูปแบบของการอุปถัมภ์ระหว่างรัฐกับองค์กรชาวบ้านได้กล่าวไว้ในบทที่สอง และจะได้กล่าวซ้ำผ่านรูปแบบของพิธีกรรมรดน้ำศพเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลในตอนต่อไป

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มกับ อบต. ถือว่า เป็นเรื่องใหม่มาก เนื่องจาก อบต.เริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ.2540 แต่กระนั้นก็ตาม อบต.กลับต้องรองรับความคาดหวังอย่างมากจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเอดส์ทั้งในและนอกพื้นที่ว่า อบต. น่าจะมีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นพี่เลี้ยงของกลุ่มผู้ติดเชื้อคนต่อไป ในสถานการณ์ปัจจุบันที่องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) เริ่มถอนตัวออกจากชุมชน อบต.คือ ความหวังใหม่ในฐานะแหล่งทุนภายในพื้นที่ที่มีความยั่งยืนมากกว่า⁷

นางสาวยโสธรา จวงเจิม ปลัด อบต. กล่าวด้วยความหนักใจว่า ในความเป็นจริงแล้วเป็นการยากที่จะให้ อบต.เข้ามาแบกรับภาระหน้าที่นี้ เนื่องจากทุกฝ่ายต่างเห็นว่า อบต.มีงบประมาณมากมาย ใคร ๆ ก็อยากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต. ไม่ว่าจะหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ถ้าเป็น

⁷ จากการประชุมที่ศูนย์เซฟจัดขึ้นร่วมกับทางอำเภอ เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2542

อบต.ชั้นหนึ่ง อาจให้การสนับสนุนได้ แต่ที่นี่เป็น อบต.ระดับห้า ต้องใช้เงิน 76,000 บาทต่อเดือนหมดไปกับค่าตอบแทนคนทำงาน ที่ยังไม่รวมค่าน้ำค่าไฟและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

ความจริงแล้ว อยากจะทำงานที่เกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิตให้มาก แต่ในภาวะแบบนี้ เราไม่สามารถให้การสนับสนุนกลุ่มเอกชนได้ ต้องให้ทางสาธารณสุขเป็นตัวกลาง ในปี 2541 ที่ผ่านมา ได้อนุมัติเงิน 30,000 บาท เพื่อแก้ปัญหาเรื่องเอดส์ในชุมชน ก็ต้องผ่านทางสถานีอนามัย แบ่งเป็นเงินอบรมชาวบ้านในตำบล 10,000 บาท และ 20,000 บาทที่เหลือจึงยกให้กลุ่ม^๑

ประสบการณ์ในการเจรจาต่อรองกับ อบต. สำหรับทางกลุ่มแล้ว ถือว่า ยังมีประสบการณ์ค่อนข้างน้อยกว่าการปฏิสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน นอกจากการเข้าไปพูดคุยกับกรรมการที่เป็นชาวบ้านสองคนในหมู่บ้านของคำแล้ว เธอรู้ช่องทางอื่นๆ ในการเข้าถึงและรับฟังการประชุมของ อบต.น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่โดยหลักการแล้ว อบต.ต้องเปิดให้ชาวบ้านที่ไม่ใช่กรรมการเข้าฟังการประชุมได้ เพียงแต่ไม่มีสิทธิยกมือโหวตเท่านั้น คำเคยสะท้อนถึงความติดขัดในการหาช่องทางประสานกับ อบต.ให้มากกว่าที่เป็นอยู่

กับอู๋ยังไดเนื้อ ความอู๋ของเฮนน้อย เป็นว่าเฮาก่านะ เฮาปีกมา เฮาบ่เอาละ เฮาบ่อยากได้แล้ว เพราะเป็นถือว่า เงินอยู่ในมือของเบ็นแล้ว เบ็นจะหื้อเฮาเบะหื้อเฮาก็เป็นสิทธิ์ของเบ็นอย่างปีที่แล้ว (2541) ตั้งหื้อให้ 30,000 บาท ไบเสร็จของกลุ่มบ่สามารถเบิกได้ เงิน 30,000 บาท ต้องคืนไป(ให้สาธารณสุขถือไว้แทน) ก็เลยบ่ได้ลงถึงผู้ติดเชื้อเลย ส่วนปี 42 นี้เป็นว่า จะกันไว้ให้ผู้ติดเชื้อ แต่บ่ฮู้ว่าจะได้กี่บาท (ก็ไม่ว่า จะทำอย่างไรเหมือนกัน ความรู้เราก็น้อย พอเขาพูดชี้แจงถึงหลักการมา เขาก็ท้อ คิดว่าไม่เอาแล้ว เพราะ เงินมันอยู่ในมือของเขา เขาจะอนุมัติหรือไม่อนุมัติมันก็สิทธิ์ของเขา อย่างปี 2541 อบต.ตั้งบประมาณไว้ให้งานเอดส์ 30,000 บาท แต่ตามระเบียบของเขาจะเอาไบเสร็จของกลุ่มเรามาเบิกไม่ได้ เพราะเป็นเอกชน ต้องให้สาธารณสุขซึ่งเป็นภาครัฐถือไว้แทน เงินนั้นจึงไม่มาถึงกลุ่มผู้ติดเชื้อเลย ในปี 2542 ไม่รู้จะได้อีกกี่บาท เพราะเขายังไม่ได้อนุมัติ)

ด้วยความเป็นผู้ยึดถือกฎระเบียบของทางราชการอย่างเคร่งครัดของปลัด อบต. สาวคนนี้ ในขณะที่แกนนำของกลุ่มเองก็เป็นผู้หญิงชาวบ้านธรรมดา ๆ ซึ่งไม่เคยสนใจแสวงหาช่องทางที่จะเข้าถึงการเมืองระดับท้องถิ่นมาก่อน ทำให้ความคิดที่คำและเพื่อน ๆ จะไปต่อรองแย่งชิงทรัพยากรมาใช้มีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เมื่อไม่เห็นความกระตือรือร้นของคนในชุมชนเดียวกันที่ได้รับเลือกเข้าไปเป็นสมาชิก อบต.หลังจากผ่านการประสานงานกันมาแล้วในระดับหนึ่ง และประการสำคัญที่สุดก็คือ ในชุมชนพื้นที่ตัวอย่างงานพัฒนาเอดส์แห่งนี้ มีทุนจากภายนอกเข้ามาอุดหนุนจน

^๑ สัมภาษณ์ ปลัด อบต. เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2542

เจ็อกกลุ่มผู้ติดเชื่อโดยตรง โดยไม่ต้องใช้กำลังภายในรบราภัยกับใครมากนัก ทางกลุ่มจึงสนใจช่องทางที่มีผู้หยิบยื่นให้โดยตรงมากกว่า และในช่วงปลายปี พ.ศ.2542 เมื่อเงินทุนช่วยเหลืออื่นๆ เข้ามามาก อบต. เริ่มเปลี่ยนสถานะจากผู้อนุมัติทุนให้ชุมชน มาเป็นผู้ร่วมพิจารณาทุนต่างๆ ร่วมกับกลุ่ม เจ้าอาวาส และหัวหน้าสถานีอนามัย เพราะตามรูปการณ์ของตำบลนี้ ถ้ากลุ่มจะคาดหวังอะไรจาก อบต. ในเชิงของการเป็นพี่เลี้ยงเต็มตัวมากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ คงเป็นไปได้ยาก เพราะ คำ เคยเล่าให้ฟังในการสัมมนาองค์กรผู้ติดเชื่อครั้งหนึ่งว่า กำนันเคยชักชวนให้กลุ่มมาอยู่ที่ อบต. แต่กลุ่มไม่สามารถตัดสินใจเช่นนั้นได้ เพราะ กำนันคนปัจจุบันซึ่งเป็นคนบ้านหมู่ 5 มีความสัมพันธ์ที่ไม่ค่อยลงรอยนักกับผู้นำของบ้านหมู่ 1 ทั้งผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ เนื่องจากเคยมีประวัติการแย่งกันเป็นกำนันมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาคนหมู่ 1 ได้เป็นกำนันของตำบลนี้มาโดยตลอด แต่เพิ่งมาเสียตำแหน่งให้คนบ้านหมู่ 5 เป็นกำนันไปในครั้งนี้ ดังนั้นเมื่อกลุ่มเติบโตจากชุมชนบ้านหมู่ 1 การขยับขยายไปอยู่ใต้อุปถัมภ์ของท้องถิ่นจึงเป็นไปได้ นอกจากภาพความร่วมมือกันระหว่าง อบต. กลุ่ม สาธารณสุขเป็นครั้งคราว เมื่อมีทุนจากภายนอกเข้ามาให้ร่วมพิจารณา โดยที่กำนัน แม้จะมีตำแหน่งเป็นทางการ แต่เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานเอดส์ในทางปฏิบัติน้อยมาก ด้วยสาเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

กล่าวได้ว่า เรื่องราวการเมืองเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม วัด และอบต. นั้น คือปฏิบัติการทางการเมืองระดับท้องถิ่น และได้ซึมลึกเข้าไปในมิติของชีวิตประจำวันอย่างเข้มข้น เพราะทั้งสามภาคส่วนนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของทิศทางการกลับสู่ชุมชนของผู้ติดเชื่อว่าจะไปในลักษณะใด เพราะถ้าสามส่วนนี้สามารถประสานกันได้อย่างแนบแน่น ดังภาพฝันขององค์กรพัฒนาเอกชนवादไว้ การกลับสู่ชุมชนอย่างกลมกลืนยั่งยืนนั้นย่อมใกล้ความเป็นจริง ถ้าวัดให้การสนับสนุนด้านจิตใจและส่งเสริมศักยภาพผู้ติดเชื่อ ส่วน อบต. ก็หนุนช่วยด้านสวัสดิการช่วยเหลือ แต่เมื่อความเป็นจริง วัดเป็นพื้นที่ที่มีส่วนในการจำกัดขอบเขตของผู้ติดเชื่อออกจากคนอื่นในชุมชนด้วยเช่นกัน และการเมืองในพื้นที่ที่มีส่วนให้วัดและอบต. ไม่สามารถทำงานประสานกันได้จริงในทางปฏิบัติ นอกจากการประสานงานกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น ซึ่งในประเด็นนี้ ถ้าจะกล่าวถึงโดยละเอียดต้องเป็นการกล่าวโดยสัมพันธ์กับแนวคิด แนวทางในการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการประสมประสานและมีอิทธิพลในการกำหนดปฏิบัติการในพื้นที่

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับองค์กรพัฒนาเอกชน นับตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของการรณรงค์ปัญหาเอดส์ในเขตอำเภอด้านใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงปี พ.ศ.2536-2537 องค์กรที่มีส่วนในการสนับสนุนให้เกิดกลุ่มผู้ติดเชื่อในเขตนี้คือ แผนกพันธกิจเอดส์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย

ศาสตราจารย์สนั่น วุฒิ หัวหน้างานฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ แผนกพันธกิจเอดส์ เล่าประสบการณ์การทำงานพัฒนาด้านเอดส์ในช่วงต้น ๆ ไว้ใน มุลนิธิพัฒนาชุมชนและบำบัดเอดส์ (2542) ว่า การเปิดเผยตนเองเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการเปิดทางให้ครอบครัวชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในเชิงบวก เพราะเมื่อผู้ติดเชื้อเปิดตัวแล้วจะได้รับการเยียวยา บำบัดรักษาทางใจ กาย และสังคม เราอาจเห็นว่า เอดส์เป็นเรื่องปกปิด แต่มันต้องเปิดตัว เพราะว่าในท้ายที่สุดแล้วมันแสดงอาการการรูดจนกว่าอาการแสดงออกเป็นการเปิดแบบไม่สร้างสรรค์ มักจะถูกนำมาพูดเชิงเสียดสีและถูกดูถูกเหยียดหยาม ซึ่งการเปิดตัวในครอบครัวก่อนในชุมชนนำมาซึ่งการตอบสนองอย่างถูกต้อง นำมาสู่ทางเลือกอย่างเหมาะสม การช่วยผลักดันทางด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ถ้าไม่เปิดเผยก็ไม่มีทาง (มูลนิธิพัฒนาสังคม, อ้างแล้ว : 22-23) เพราะญาติหรือครอบครัวไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมหรือวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปได้ ถ้าผู้ติดเชื้อไม่ยอมเปิดตัวเอง ทำให้มีความขัดแย้ง ถ้ามีการเปิดตัวเองในลักษณะทำที่ที่ดี ไม่ว่าจะครอบครัวหรือชุมชนเขาผู้นั้นก็จะได้รับการตอบสนองที่ดี ตรงข้ามคนที่อาการออกแล้ว แต่ยังคงบอกชาวบ้านว่าไม่เป็น คำของชาวบ้านที่ผมได้ยินเป็นคำใหม่ ที่ผมไม่อยากจะยินว่ามันได้ ดูซิอาการมันออกยังปฏิเสธ อันนี้คือ ทำที่ชุมชนตอบสนองในทางที่ไม่ดี เมื่อคนนั้นไม่ยอมรับตนเอง

เช่นเดียวกับที่อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2542) วิเคราะห์ประสบการณ์การทำงานของแผนกพันธกิจเอดส์ไว้ในตอนท้ายของหนังสือเล่มเดียวกันว่า กลุ่มทำงานทั้งหมดไม่ได้ทำงานกับผู้ติดเชื้อ แต่กำลังทำงานกับสังคม ไม่ได้พุ่งเป้าไปที่ผู้ติดเชื้อ แต่กำลังทำงานกับสังคม ทำงานอยู่กับความเปลี่ยนแปลง หรือกำลังต่อสู้อยู่กับทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของสังคม ไม่ได้พุ่งเป้าไปที่ผู้ติดเชื้อ ผู้ติดเชื้อเป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการต่อสู้ เพราะ กระบวนการต่อสู้ของทีมงานเป็นการสถาปนาความจริงอันหนึ่งออกไปต่อสู้กับความเข้าใจผิด หรือความเปลี่ยนแปลงอะไรก็ตามของสังคมที่ทำให้คนมีอารมณ์ทัศนคติความรู้สึกนึกคิด (อรรถจักร์, 2542 : 33-34)

กระบวนการทำงานตรงนี้เริ่มต้นด้วยการเยี่ยมบ้าน หรือการทำงานกับครอบครัวผู้ติดเชื้อเพื่อกระตุ้นเตือน และ “กระตุก” คนที่ถูกปิดกั้นหรือความเมตตาถูกกดทับไว้ หรือความศรัทธาในชีวิตถูกกดทับไว้ หรือคือ การกระตุกครอบครัวให้เขาเปิดสิ่งที่มันกันไว้ออกมา การเปิดคือ การทำให้ครอบครัวรู้สึกว่าการดูแลปรนนิบัติผู้ติดเชื้อไม่ได้เป็นเรื่องยาก ไม่ได้เป็นภาระ แต่เป็นเรื่องที่คนเป็นญาติกันเป็นพี่น้องกันทำให้กัน ซึ่งภายในกระบวนการ “กระตุก” นี้เพื่อให้เห็นตระหนักถึงศักยภาพและความเมตตา ดังนั้นการทำงานเยี่ยมบ้านของเจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ จึงหมายถึง เป็นการที่โลกของผู้รู้หรือโลกของผู้อยู่เหนือกว่าในความรู้สึกของชาวบ้านได้เข้าไปเปิดโลกให้ครอบครัวและผู้ติดเชื้อเปลี่ยนท่าที เปลี่ยนทัศนคติ และสามารถนำมาสู่ปฏิบัติการ

บางเรื่องได้ (อรรถจักร์, เฟิงอ่าง : 40) ซึ่งการทำงานในลักษณะนี้ได้นำมาซึ่งการเปิดเผยตัวเองในครอบครัวชุมชน การก้าวออกมารวมกลุ่มเพื่อเยี่ยมเยียนเพื่อนผู้ติดเชื้อมีด้วยกันและทำกิจกรรมในชุมชนของตนเองเป็นลำดับต่อไป

โดยแ่งมุมของปฏิบัติการภาคสนาม ทีมทำงานเยี่ยมบ้านของแผนกพันธกิจเอเดสส์ เข้ามาทำงานในเขตอำเภอด่านใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากการร้องขอของชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงกับบ้านของอำพัน⁹ เมื่อทีมงานมาถึงบ้านผู้ป่วยที่ร้องขอ พี่สาวของอำพันได้รับไปอำพันและอุดมผู้เป็นสามีจากอีกหมู่บ้านหนึ่งมาพบกับทีมงานด้วยพร้อมกัน ครั้งนั้นอุดมมีอาการทางผิวหนังอย่างชัดเจนและได้รับการรังเกียจแม่แต่พ่อของเขา ก็ใช้วิธีในการประคองโดยนำผ้าขาวม้ามาให้อุดมจับ แล้วดึงอุดมขึ้น นั้นแสดงถึงความกลัวมาก เผอิญพ่อกับแม่ของเขาก็มีโรคประจำตัว ไม่สบายบ่อย ก็ยิ่งกลัวมากกว่าจะติดต่อกัน อาจารย์สนั่นได้พยายามพูดคุยทำความเข้าใจ และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งท้ายที่สุดสภาพครอบครัวนี้ก็ดีขึ้น (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาสังคมและบำบัดเอเดสส์, อ่างแล้ว : 15)

กล่าวได้ว่า ทีมงานของแผนกพันธกิจเอเดสส์ ไม่ได้เข้ามาสัมพันธ์กับกลุ่มในพื้นที่ศึกษาโดยตรงในช่วงแรกของการจัดตั้งกลุ่ม แต่เป็นการเชื่อมต่อในลักษณะของการที่คำและแสงเดือนไปร่วมกับกลุ่มอำพันซึ่งมีความสนิทสนมและการหนุนช่วยจากแผนกพันธกิจเอเดสส์ จึงได้รับการถ่ายทอดความคิดเรื่องการทำงานและการอยู่ร่วมกับชุมชนพื้นที่เดิมจากอำพันอีกต่อหนึ่ง¹⁰ อย่างไรก็ดีตามที่ได้ว่า แนวทางการทำงานด้วยปรัชญาที่ลึกซึ่งชัดเจนเช่นที่กล่าวมา ได้กลายเป็นแนวทางหลักที่คำยึดถือ เนื่องจากช่วงเวลาหนึ่งอำพันและคำสนิทสนมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นแนวทางที่อำพันยึดถือ จึงได้กลายเป็นแนวคิดในการทำงานของคำให้สืบสานต่อมา

สถานการณ์การทำงานชุมชนของกลุ่ม ในช่วงก่อนทศวรรษ 2540 นอกเหนือจากการทำงานประสานกับภาครัฐคือ โรงพยาบาลอำเภอในเรื่องการแนะนำการรักษาสำหรับผู้ป่วย การพบกลุ่มอำเภอเพื่อรับเบียร์ยั้งชีพแล้ว บทบาทการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนก็ถือว่า เข้มขันในเชิงการถ่ายทอดแนวความคิดเพื่อให้คนในชุมชนในฐานะแกนนำกลุ่มรับไปปฏิบัติการในพื้นที่ของตนเอง โดยผ่านการเยี่ยมเยียนพื้นที่ และการที่กำหนดสถานการณ์เพื่อให้ผู้ติดเชื้อมาประชุมสัมมนาในตัวเมืองเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง กลุ่มตำบลนี้ก็เช่นเดียวกับตำบลอื่นในจังหวัด

⁹ คุรยละเอียดเรื่องราวชีวิตของอำพันและสามี ที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ได้ในบทที่ 3

¹⁰ ข้อมูลนี้ได้จากการพูดคุยกับจรรุวรรณ วุฒิ หัวหน้าฝ่ายการศึกษา ภรรยาของอาจารย์สนั่น หนึ่งในทีมงานภาคสนามของแผนกพันธกิจเอเดสส์ เมื่อพฤษภาคม 2542

เชียงใหม่ ที่แกนนำโดยเฉพาะตัวประธานต้องออกมาทำงานนอกพื้นที่ประสานกับพี่เลี้ยงจากองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างค่อนข้างใกล้ชิด คำกล่าวที่ว่า พี่เลี้ยงจากองค์กรเอกชนที่ค่อนข้างสนิทสนมคือ ศูนย์เพื่อนชีวิตใหม่ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาสังคมและบำบัดเอ็ดส์ และมูลนิธิเกื้ออรุณ

หลังจากปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมา สถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับองค์กรพัฒนาเอกชนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่อกลุ่มได้รับการประเมินจากองค์กรเหล่านี้ว่า เป็นกลุ่มที่เข้มแข็งยืนอยู่ได้ด้วยตัวเอง และเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ก็มีบทบาทอย่างเต็มที่ในการให้คำปรึกษาแก่สมาชิกกลุ่มในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน บทบาทของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในการเป็นพี่เลี้ยงในคำปรึกษาได้คลายความสำคัญลงไป บทบาทที่เห็นชัดเจนในช่วงปี พ.ศ.2542-2543 ปีที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปทำงานวิจัย คือ การประสานงานและให้ความช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพี่เลี้ยงจากองค์กรพัฒนาเอกชนกับกลุ่มดำเนินไปในลักษณะผิวเผินมากขึ้น และมักสัมพันธ์เฉพาะแกนนำที่มาประชุมนอกพื้นที่ศึกษาส่วนหนึ่งที่เป็นเช่นนั้นเพราะ เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนถือว่า พวกเขาได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความคิดในการทำงานกับกลุ่มมาเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว โดยเฉพาะเรื่องทิศทางการกลับสู่ชุมชน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในช่วงทศวรรษ 2540 ซึ่ง ศจ.สนั่น วุฒิ ได้ถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานพัฒนากลุ่มผู้ติดเชื้อเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนว่า ต้องพยายามปรับให้เข้ากับชุมชนให้ได้ไม่อยากให้มีทัศนคติที่แยกหรือดึงตัวออกมาจากชุมชน เพราะชุมชนเท่านั้นที่จะเป็นคำตอบได้ และผู้ติดเชื้อเองไม่ได้อยู่ตามลำพังแต่กลุ่มเขาเอง ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วเป็นไปได้ที่จะอยู่ลำพังด้วยตัวเอง เพราะว่าปัญหาที่จะรองรับไม่ใช่มีเพียงด้านเดียว ยังมีอีกมากเช่น ลูกกำพร้า คนชรา หรือญาติพี่น้องต่าง ๆ ถ้าชุมชนไม่เข้าไปรองรับ ถ้าเราไปขอรับการสงเคราะห์ชั่วคราวชั่วคราว หรือกลุ่มดำเนินการโดยลำพังจากงบประมาณที่ได้รับชั่วคราวแล้วต่อไปเมื่องบประมาณหมดลงเราจะทำอย่างไร จึงคิดว่า กลุ่มต้องเปลี่ยนใจเชื่อมโยงเข้ากับชุมชน เพราะ เราไม่สามารถจะเรียกร้องสิทธิอย่างชาวตะวันตกที่เขาทำกันได้ ตะวันออกเราเป็นสิทธิของการเอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจกัน แบบค่อยเป็นค่อยไป จะยั่งยืนกว่า (มูลนิธิพัฒนาสังคมและบำบัดเอ็ดส์, อ้างแล้ว : 19-20)

นิวัตร สุวรรณพัฒนา และคณะ(2543) วิเคราะห์และสรุปผลการทำงานด้านชุมชนจากประสบการณ์การทำงานมายาวนานขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอ็ดส์ ความหมายของคำว่า ชุมชนในแนวยุทธศาสตร์ที่วางไว้ได้เปลี่ยนแปลงไป งานชุมชนตอนนี้กับงานชุมชนที่ได้วางแผนไว้ในช่วงก่อนจึงต่างกันไป ช่วงก่อนหน้านั้น(ปลายทศวรรษ 2530/ผู้ศึกษาขยายความ) เป็นการวางแผนยุทธศาสตร์ไว้ตรงที่ จะหนุนเสริมให้หมู่บ้านต่าง ๆ ที่ทำงานช่วยเหลือดูแลผู้ติดเชื้อ มาประสานความร่วมมือ ทำงานช่วยเหลือกัน แต่ขณะนี้(ทศวรรษ 40) องค์กรพัฒนาเอกชนด้าน

เอดส์ได้ปรับแนวยุทธศาสตร์ใหม่ คือ มุ่งเป้าหมายไปที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรือ อบต.เป็นหลัก นั่นคือ การทำงานชุมชนในแนวยุทธศาสตร์ใหม่นี้ จะต้องปรับความคิดของ อบต.ให้ได้ (นิวัตร และคณะ, 2543 : 196) ซึ่งกลุ่มผู้ติดเชื้อเองก็มีแนวความคิดสอดคล้องกับองค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ว่า ต้องประสานเข้าไปที่ อบต.เพราะสถานการณ์ของกลุ่มผู้ติดเชื้อตอนนี้ได้กระจายตัวลงไปสู่ฐานในระดับตำบลแล้ว องค์ระดับตำบลที่จะมีบทบาทหลักคือ อบต. โดยองค์กรหรือหน่วยงานนอกเหนือไปจากนั้น จะมีบทบาทเป็นองค์กรพี่เลี้ยง

คำถามจึงมีอยู่ว่า ทำอย่างไรจะหนุนเสริมหรือผลักดันให้ชุมชนหรือ อบต.เข้ามามีบทบาทในการดูแล ซึ่งหมายถึงไม่ได้มีเพียงสมาชิกของอบต.เท่านั้น แต่หมายถึงการเป็น **ประชาคมตำบล** หมายถึง การผนึกกำลังกันทั้งเครือข่าย อสม. กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน หมอเมือง ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ที่จะมาร่วมกันทำงาน

พิจารณาจากการให้เค้าโครงร่างยุทธศาสตร์การทำงานขององค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ มาถึงการวิเคราะห์การทำงานให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอชไอวีในพื้นที่ศึกษา พบว่า พื้นที่ศึกษาไม่มีลักษณะของการทำงานประชาคมตำบลชัดเจนเท่ากับในเขตอำเภออื่น ๆ บางอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอนี้ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายแรก ๆ ของการทำงานประชาคมตำบล องค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ซึ่งทำงานประชาคมตำบลอย่างเข้มข้น เช่น มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน (Northnet) หรือองค์การแคร์นานาชาติ ไม่ได้เลือกพื้นที่ของอำเภอนี้ในการทำงาน แต่ในระดับปฏิบัติการนั้น ผู้ศึกษาได้แลเห็นความพยายามของการทำงานในลักษณะใกล้เคียงกับแนวคิดประชาคมตำบล แต่เรียกขานกันในหมู่ผู้ทำงานเอดส์ในอำเภอนี้ว่า ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำตำบล

เบน สวัสดิวัฒน์ ผู้ประสานงานโครงการสตรีต้านภัยเอดส์ เล่าให้ฟังว่า การส่งเสริมให้เกิดศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำตำบล มาจากแนวความคิดที่ว่า ผู้เดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือในชุมชนมีหลากหลายประเภท ไม่ใช่เพียงผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์เท่านั้น แต่การทำงานจะเริ่มนำร่องที่ปัญหาเอดส์และขยายความช่วยเหลือไปสู่คนยากจนกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป โดยมีกรรมการของศูนย์ฯ ประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลนี้ ประธานกลุ่มผู้ติดเชื้อตำบล หัวหน้าสถานีอนามัย และตัวแทนชาวบ้านในอบต. ซึ่งคนเหล่านี้มีหน้าที่คอยกลั่นกรองและคัดสรรผู้รับประโยชน์เมื่อมีทุนสงเคราะห์จากภายนอกเข้ามาให้ความช่วยเหลือเป็นกรณี ๆ ไป

อย่างไรก็ตาม โดยภาพปรากฏที่เป็นจริงของพื้นที่ศึกษา จากที่กล่าวถึงเงื่อนไขปัจจัยในการผูกโยงด้วยระบบอุปถัมภ์ของกลุ่มกับองค์กรชุมชนวัดหมู่ 1 ประกอบกับเงื่อนไขอุปสรรคใน

การสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนและดึงเอาทรัพยากรจาก อบต. ตามที่กล่าวไว้ในตอนต้น ๆ ของบทนี้ ทำให้เจ้าอาวาสเป็นที่ปรึกษาใกล้ชิดอย่างแท้จริงเพียงคนเดียวของกลุ่ม ในขณะที่หัวหน้าสถานีอนามัยต้องวุ่นวายอยู่กับงานประจำ พี่เลี้ยงองค์กรเอกชนก็เข้ามาในพื้นที่เฉพาะวันพบกลุ่ม หรือวันอื่นๆ เพื่อประสานทุนช่วยเหลือ การพูดคุยปรึกษาหารือกันจะเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการในโอกาสของการพูดคุยสัมมนาออกพื้นที่ศึกษา และที่สำคัญ อบต. ก็เป็นเพียงแหล่งผ่านงบประมาณสงเคราะห์จากภายนอกเป็นหลักมากกว่าที่จะคาดหวังงบประมาณจาก อบต. ให้ตกถึงมือกลุ่มโดยตรง ดังนั้น แนวคิดประชาคมดั่งยุทธศาสตร์ที่เครือข่ายองค์กรเอกชนส่วนกลางตั้งใจไว้ จึงกลายมาเป็นเพียงศูนย์สงเคราะห์ราษฎรตำบลเป็นครั้งคราวเท่านั้นในวิถีปฏิบัติที่เป็นจริง

สรุปได้ว่า แม้ความหลากหลายในทิศทางของกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายในและภายนอกชุมชนจะมีความต่างระดับของความใกล้ชิด ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการชี้แนะแนวทาง และยุทธศาสตร์ที่แกนนำกลุ่มจะนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนพื้นที่ตัวอย่างแห่งนี้ก็ตาม แต่อาจกล่าวได้ถึงแนวทางร่วมกันอย่างหนึ่งคือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านเห็นตัวอย่างของการพัฒนาว่า ถ้าสมาชิกกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดในชุมชนทำงานอย่างต่อเนื่องในประเด็นปัญหาที่เป็นวิกฤตของคนส่วนหนึ่งในชุมชน ย่อมได้รับการยอมรับและสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือทั้งจากภาครัฐและเอกชน ซึ่งในขณะที่กระบวนการในงานพัฒนา ด้านเอดส์เคลื่อนออกไปสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกผ่านการออกไปหาความรู้อบรมสัมมนา หรือการจัดกิจกรรมภายในชุมชนโดยมีบุคลากรจากภายนอกเข้าร่วม ขณะนั้นกลุ่มทำงานก็ได้เปิดพื้นที่ใหม่ในการทำความเข้าใจปัญหานั้น ๆ กับผู้คนในชุมชนไปพร้อมกัน กระบวนการนั้นด้วย ดังจะกล่าวรายละเอียดต่อไปในการเคลื่อนไหวผ่านการประยุกต์พิธีกรรมผ้าป่าอุดมการณ์ดั้งเดิมตามแนวคิดพุทธศาสนา มาใช้เป็นการระดมทุนภายในชุมชน ในวาระโอกาสวันเอดส์โลกในตอนต่อไป

5.3 พิธีกรรมเพื่อการจัดวางตนเองในบริบทของพื้นที่สาธารณะ

จากที่ได้กล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์ในปฏิบัติการที่เป็นจริงของกลุ่ม วัดหมู่ 1 องค์กรชุมชน และองค์กรภายนอกที่เข้ามาติดต่อสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ พบว่า กลุ่มมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับวัดหมู่ 1 ในฐานะขององค์กรชุมชนซึ่งเป็นทั้งที่ปรึกษาใกล้ชิด และผู้ให้การอุปถัมภ์ ให้โอกาสผู้ติดเชื่อในการเปิดเผยตัวอย่างเป็นทางการ อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ และความช่วยเหลือแก่กลุ่มมากที่สุด ดังที่ผู้ศึกษาได้เน้นย้ำตลอดมาว่า ชาวบ้านในชุมชนได้ยกภาระหน้าที่ในการจัดการปัญหาเอดส์ให้แก่กลุ่มตำบลและวัดหมู่ 1 ตลอดจนมองเห็นกลุ่มและวัดมีความ

สัมพันธ์แบบสนิทเป็นเนื้อเดียวกัน ขณะที่คนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ญาติและไม่มีผู้ติดเชื่อเอาไว้อาศัยอยู่ในบ้านค่อนข้างห่างเหินต่อการรับรู้ถึงปัญหาและสถานการณ์เอดส์ที่เป็นจริง¹¹

ดังนั้น การจัดกิจกรรมรณรงค์เกี่ยวกับเอดส์โดยวัดหมู่ 1 และการรื้อฟื้นพิธีกรรมในลักษณะต่างๆ โดยที่ผู้ติดเชื่อได้มีโอกาสเป็นผู้กระทำในการจัดเตรียมและเป็นตัวดำเนินงานหลักในวาระโอกาสต่างๆ จึงเท่ากับเป็นการผลิตใหม่ความเป็นชุมชนในสถานการณ์ที่คนส่วนใหญ่สนใจ แต่ปัญหาเรื่องปากท้องและการเอาตัวรอดทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก มากกว่าจะสนใจความเป็นอยู่ของกันและกัน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านในชุมชนที่เดือดร้อนอย่างแท้จริง สถานการณ์ของพิธีกรรมเพื่อปรับความสัมพันธ์จึงมีนัยพิเศษในแง่ที่พลังพิธีกรรมได้ดึงผู้เข้าร่วมออกมาจากระเบียบและกฎเกณฑ์ปกติของสังคม ให้โอกาสแก่ปัจเจกในการอยู่เหนือหรือพ้นจากอำนาจการนิยามตามปกติของสังคม (transgression of social order) ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญมากต่อการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (อภิญาญา , 2543 อ้าง Victor Turner : 85)

การเลือกโอกาสพิเศษแห่งพิธีกรรมตามเทศกาลมาใช้ในการฉายภาพการแสดงตัวตนในระดับต่าง ๆ มีความหมายที่แฝงอยู่ในสามกรณีศึกษาที่แตกต่างกันคือ การแสดงตัวตนในวันลอยกระทง เป็นการแสดงตัวตนนอกพื้นที่ชุมชนเพื่อผู้ชมทางสังคมที่เป็นคนในเมืองและนักท่องเที่ยว วันเอดส์โลก เป็นการวัดใจคนในชุมชนเดียวกัน โดยประยุกต์เอาพิธีกรรมทอดผ้าป่าในพุทธศาสนามาใช้เพื่อการระดมทุนทางสังคม และวันสงกรานต์ปีใหม่เมือง คือ การแสดงปฏิสัมพันธ์ที่คนติดเชื่อและไม่ติดเชื่อแสดงออกต่อกัน การวิเคราะห์สามกรณีศึกษานี้ เพื่อวิเคราะห์โอกาสการกลับคืนสู่ชุมชนในฐานะของคนที่มีศักดิ์ศรีเทียบเท่ากับคนอื่น ไม่ใช่เป็นเพียงการยอมรับด้วยความสงสารเห็นใจแต่เพียงอย่างเดียว

เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ศึกษาจึงได้ทำการจำแนกแยกแยะการแสดงตัวตนผ่านพิธีกรรมออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

กรณีแรก บริบทในการแสดงตัวตนผ่านพิธีกรรมเพื่อตอกย้ำให้คนอื่น ๆ เล็งเห็นว่า ผู้ติดเชื่อเป็นคนธรรมดา ที่ดีและมีศีลธรรม

¹¹ บ่อยครั้งที่ผู้ศึกษาเข้าไปเยี่ยมเยือนบ้านชาวบ้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเอดส์ พวกเขาจะสงสัยว่า เข้ามาทำไมในเมื่อข้อมูลก็มีอยู่ที่วัดและบ้านผู้ติดเชื่อ บางครั้งเมื่อผู้ศึกษาชวนคุยและสอบถามเกี่ยวกับสถานการณ์เอดส์ พวกเขามีท่าทีไม่ต้องการตอบ แต่กลับใช้การตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องของกลุ่มและวัดจากผู้ศึกษาแทน เหมือนกับคนในชุมชนได้แบ่งโลกออกเป็นสองโลก คือ โลกของผู้ติดเชื่อและเครือข่ายญาติใกล้ชิดผู้รับผลกระทบ และโลกของคนทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเอดส์

กล่าวได้ว่า พิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดโดยกลุ่มและวัดหมู่ 1 โดยส่วนใหญ่เน้นประเด็นนี้ เพราะการเป็นคนธรรมดา ที่ดีและมีศีลธรรม ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ที่กระบวนการทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีใช้ในการปรับความสัมพันธ์กับคนทั่วไปที่ไม่ติดเชื้อ การแสดงตัวตนที่ชัดที่สุดในประเด็นนี้ คือ การออกไปเดินขบวนแห่งระทงใหญ่ในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2542

การเข้าร่วมขบวนประท้วงระทงใหญ่ซึ่งทางเทศบาลนครเชียงใหม่ได้จัดขึ้น เป็นการหยิบใช้ประเด็นยี่เป็งรำลึกที่มีอยู่เดิม มานิยามความหมายใหม่ให้กับการแสดงตัวตนของขบวนการทางสังคมของผู้ติดเชื้อ ถือเป็นกรรมองสิ่งที่มีอยู่แล้วด้วยแง่มุมใหม่ ด้วยการรวบรวมเอาผู้เข้าร่วมที่มีสถานภาพแตกต่างกันหลากหลาย ทั้งคนชราที่เล่นสะล้อ ซอ ซึง เยาวชนชั้นมัธยมในโรงเรียน ชุมชน ผู้ติดเชื้อเอชไอวี/ผู้รับผลกระทบทั้งหญิงและชายที่เป็นสมาชิกกลุ่ม และขบวนของช่างฟ้อนสาวผู้ติดเชื้อ ซึ่งแม้ว่า จะติดเชื้อแต่ก็มีความสามารถในการเรียนรู้และสืบสานวัฒนธรรมล้านนา ได้เช่นเดียวกับผู้หญิงคนเมืองทั่วไป ทุกคนที่เข้าร่วมต่างมีความคิดร่วมกันในการให้คุณค่าของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในแง่บวก ส่วนของรูปขบวนก็มีการรณรงค์ด้วยแผ่นป้ายกระดาษ แผ่นป้ายผ้า ที่มีถ้อยคำเกี่ยวกับการให้คุณค่าของการอยู่ร่วมกันในชุมชนระหว่างผู้ติดเชื้อและคนทั่วไป สิ่งที่แฝงมากับการรณรงค์ในครั้งนี้ คือ ปัญหาเอดส์ไม่สามารถขีดเส้นแบ่งได้ชัดเจนระหว่างเรื่องราวส่วนตัวของปัจเจกบุคคล กับการเป็นเรื่องสาธารณะของชุมชน เมื่อผู้คนส่วนหนึ่งที่ไม่ติดเชื้อ ในฐานะภรรยา ลูก และญาติพี่น้อง ต่างร่วมรับผลกระทบนี้อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ด้วยแนวความคิดที่ท่านเจ้าอาวาสอธิบายว่า ต้องการแสดงให้เห็นแง่มุมในส่วนที่ผู้ติดเชื้อสามารถอยู่ร่วมในชุมชน โดยทำกิจกรรมอะไรก็ได้ การรณรงค์ครั้งนี้จึงอาศัยตัวของผู้ติดเชื้อเองเป็นสื่อกลางประสานกับการนำมาประเด็นดั้งเดิมมาเป็นโอกาสในการแสดงตัวตน และที่เลือกเดินในวันยี่เป็งแทนที่จะเป็นวันเอดส์โลก เพราะ คืบวันยี่เป็งเป็นโอกาสที่ดีกว่า เนื่องจากมีคนในเมืองและนักท่องเที่ยวมาเดินชมงานมาก และยังแสดงให้เห็นว่า ผู้ติดเชื้อสามารถกลมกลืน มีสภาพความเป็นไปอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่ต้องมีการแบ่งแยกอย่างชัดเจนว่า นี่คือนงานของผู้ติดเชื้อ นี่คือนงานของประชาชนคนอื่น ๆ ทั่วไป

ขบวนแห่งประกอบด้วยกลุ่มสะล้อ ซอ ซึง ของคนชราบ้านหมู่ 1 นั่งบนรถปิกอัพ ตามมาด้วยป้ายกลุ่มเยาวชน และเด็กมัธยมโรงเรียนชุมชนจำนวนหนึ่ง เดินสองแถวถือธูปดอกไม้สีขาวชุ่น มีเทียนไขที่ใช้ในงานกระทงอยู่ข้างใน ท่านเจ้าอาวาสได้ใช้ความหมายของการถือธูปที่มีเทียนอยู่ นี้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความสว่างไสว ผู้ติดเชื้อที่ถือธูปแสดงถึงการมีประทีปส่องนำไปในทางที่ดี เพราะการเดินทางในชีวิตของทุกคนต้องมีแสงสว่าง ตามคติดั้งเดิมประเด็นยี่เป็งมี

การบูชาพระพุทธเจ้า ดังนั้นสิ่งที่เหนียวรั้งนำทางของพวกเขาเหล่านั้นที่ร่วมขบวนไปในทิศทางเดียวกันนั้นคือ พุทธศาสนา มีนักเรียนบางคนถือแผ่นป้ายกระดาษที่พูดถึงการอยู่ร่วมกันของผู้ติดเชื้อและคนในชุมชน ต่อมาเป็นแผ่นป้ายบอกชื่อกลุ่มผู้ติดเชื้อ โดยผู้ติดเชื้อหญิงหน้าตาดีซึ่งเป็นกรรมการของกลุ่มเป็นผู้ถือป้าย ตามมาด้วยป้ายผ้าเขียนคำขวัญวันเอดส์โลกปี 2542 เป็นภาษาไทย รู้เขา รู้เรา รู้เท่าทันเอดส์ โดยหญิงชาวบ้านที่ไม่ติดเชื้อ แต่เป็นผู้ได้รับผลกระทบต้องเลี้ยงดูลูกของพี่ชาย และผู้ติดเชื้อหญิงอีกคนเป็นผู้ถือ ตามมาด้วยผู้ติดเชื้อหญิงและชายในชุดเสื้อผ้าฝ้ายแขนยาวสีขาวขุ่น เดินขนานคู่กันสองแถว สามแถวแรกเป็นผู้ติดเชื้อหญิง(บางคนก็เป็นหม้ายแต่ตรวจไม่พบว่าติดเชื้อ) ถัดมาเป็นแถวผู้หญิงคู่กับผู้ชาย และสองแถวหลังเป็นชายคู่ ทุกคนถือโคมขาวขุ่นซึ่งมีเทียนสำรองอยู่ในกระเป๋าเสื้อเช่นเดียวกับกลุ่มเยาวชนที่เดินแถวหน้า ถัดมาเป็นช่างฟ้อนของกลุ่มตำบลใกล้เคียง ใส่เสื้อสีชมพูเข้มแขนกระบอกยาว ผ้าถุงสีดำมีแถบคาดสีเดียวกับเสื้อ เดินมือเปล่า และหยุดฟ้อนกันเป็นระยะ ๆ ต่อมาเป็นขบวนรถนางนพมาศ 3 คนนั่งอยู่ในรถ เป็นชายหนึ่งหญิงสอง แต่งชุดเจ้านางพื้นเมืองเต็มยศ นับเป็นจุดสนใจของขบวนที่มีคนขอถ่ายรูปด้วยมากที่สุด

ขบวนของเครือข่ายอำเภอ นำเอาแนวคิดการอยู่ร่วมกันของผู้ติดเชื้อกับชุมชนบรรจุงไปด้วย เริ่มออกเดินทางเวลาสองทุ่มตรง จากกำหนดการตั้งแถวเวลาหนึ่งทุ่มตรง คนในขบวนแถวต้องนั่งรอเป็นเวลา 1 ชม. เพราะเป็นขบวนที่ 27 ต้องรอให้ขบวนข้างหน้าออกไปก่อน ทุกคนเริ่มจุดเทียนเมื่อขบวนแถวเคลื่อนออกจากเขตวัดพระสิงห์ ที่เรียกกันว่า ถนนราชดำเนิน มาเรื่อย ๆ จากถนนราชดำเนินไปสู่ประตูท่าแพ และตลาดวโรรส ท่ามกลางสายตาของนักท่องเที่ยวและประชาชนชาวเชียงใหม่ที่มาดูกระบวนแห่ริมถนนอย่างใกล้ชิด เท่ากับว่า ผู้ติดเชื้อที่เป็นชาวชนบทได้แสดงตัวตนเพื่อถ่ายทอดบทเรียนให้คนในเมืองและนักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศรับรู้ว่า แม้พวกเขาเป็นผู้ติดเชื้อ แต่ก็สามารถอยู่ในชุมชน และออกมาแสดงตัวตนแก่คนอื่นในวันเวลาที่เหมาะสมได้ ปฏิบัติต่าง ๆ เท่าที่เห็นก็เป็นปกติ คนที่มาดู ก็ไม่ขยับถอย หรือจูงเด็กให้ออกไปห่าง ๆ แสดงว่า การยอมรับผู้ติดเชื้อที่ทางจังหวัดเชียงใหม่มุ่งรณรงค์กันมาหลายปี ได้ผลมากทีเดียว

ขบวนมาถึงที่หมายคือ ตลาดวโรรสในเวลาเที่ยงคืน และชาวบ้านก็แยกย้ายกันกลับไปในช่วงเวลาตีหนึ่งของเช้าวันใหม่ วันที่ 24 พฤศจิกายน

การอาศัยช่วงโอกาสทางวัฒนธรรมเพื่อการเดินขบวนแสดงตัวตนของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในจังหวัดเชียงใหม่ จากกรณีตัวอย่างของการแสดงตัวตนบนท้องถนนในงานยี่เป็งรำลึกของปี พ.ศ.2542 ถือว่า เป็นทิศทางการต่อสู้ของผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นกระแสหลักของการสร้างอัตลักษณ์ในยุคสมัยนี้ นั่นคือ การแสดงตัวตนในทางบวกเพื่อให้ผู้คนในสังคมมองผู้ติดเชื้อว่า ไม่

มีความแตกต่างจากคนปกติทั่วไป และเป็นกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มหนึ่งที่พร้อมจะร่วมกิจกรรมทางสังคมกับคนอื่น ๆ อย่างไม่มีความแปลกแยกแตกต่าง หรือความเป็นอื่น ซึ่งพิสูจน์ได้จากความสามารถในการสืบสานวัฒนธรรม การพ่อนำ และการคิดประดิษฐ์นวัตกรรมกระถางใหญ่เพื่อนำเสนอต่อสายตาของกรรมการในคืนวันนั้น

หรือในบริบทของสถานการณ์การไปร่วมงานวันเอดส์โลกที่โรงพยาบาลอำเภอ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2542 พวกเขาทั้งสิบคนก็ร่วมในการต้อนรับแขกระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขด้วยการทำหน้าที่เป็นผู้หญิงคนเมืองที่มีรูปลักษณะเหมือนคนธรรมดา ทั้งยังมีความสามารถในการพ่อนเชียงใหม่ ซึ่งทุกคนอยู่ในชุดช่างพ่อน เสื้อสีเขียว ผ้าถุงตีนจกสีดำแถบสีชมพูเข้ม โดยร้ายลีลาผ่านบทเพลง *กุหลาบเวียงพิงค์* ฉบับของสุนทรี เวชานนท์ นักร้องสาวเชียงใหม่ผู้โด่งดัง แม้ว่าจะรำผัด ๆ ถูก ๆ ด้วยความเคอะเขิน เพราะ เพิ่งฝึกหัดกันมาไม่กี่วัน ก่อนหน้าที่จะถึงวันงานแต่คำอธิบายของท่านเจ้าอาวาสที่บอกกล่าวแก่ผู้ศึกษา ก็สอดคล้องกับการสร้างอัตลักษณ์ในประการที่หนึ่งเป็นอย่างยิ่ง นั่นคือ แม้พวกเขาจะเป็นแม่หม้ายติดเชื้อ หรือผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ไม่ใช่สาวโสดอ่อนวัยตามความหมายเดิมของเพลง แต่กระนั้นก็ยังคงเป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงชาวเชียงใหม่ที่ยังคงความสวยสดงดงามด้วยน้ำจิตน้ำใจ ไม่ได้มีความแตกต่างจากผู้หญิงเชียงใหม่โดยทั่วไป

อีกสถานการณ์หนึ่งที่ท่านเจ้าอาวาสยืนยันมิติแห่งความกลมกลืนระหว่างผู้ติดเชื้อกับคนทั่วไป โดยผ่านการปฏิบัติคือ การชักชวนผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ของวัดไปเที่ยวสงฆ์ที่วัดพระสิงห์ ในวันที่ 13 เมษายน 2543 การออกไปเที่ยวครั้งนี้ ถือเป็น การออกไปเพื่อให้ผู้ติดเชื้อรู้สึกถึงความเป็นคนธรรมดาที่มีโอกาสเที่ยวพักผ่อนเช่นเดียวกับคนทั่วไป โดยถือโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมให้สอดคล้องกับประเด็นวัฒนธรรมที่มีอยู่ โดยไม่เกิดการแบ่งแยกโดยชัดเจนจนเกินไปว่า ตัวแสดงในพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นของผู้ติดเชื้อ หรือคนอื่นทั่วไป สิ่งเหล่านี้ได้สร้างผลทางจิตใจให้พวกเขาเห็นว่า การเป็นผู้ติดเชื้อก็เป็นเหมือนคนธรรมดา เพียงแต่ต้องเข้มงวดมากกว่าในการดูแลสุขภาพของตนเอง และเมื่อผู้หญิงติดเชื้อส่วนใหญ่ไม่ต้องรับประทานยาเป็นประจำตามคำสั่งแพทย์ พวกเขาจึงมั่นใจมากขึ้นเรื่อย ๆ ในความเป็นคนที่ไม่แตกต่างจากคนธรรมดา แม้ว่าจะผ่านอุบัติเหตุของชีวิตที่ทำให้ผลเลือดไม่อาจกลับไปเป็นเช่นเดิมได้ และมีโอกาสในการทำงานจำกัดกว่าคนอื่นในชุมชนก็ตาม แต่ประการหลังนี้ ยังคงเกี่ยวโยงถึงอัตลักษณ์ประการที่สาม การเป็นคนใต้อุปถัมภ์ใกล้ชิดเจ้าอาวาสซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

กรณีที่สอง บริบทของพิธีกรรมเพื่อการแสดงตัวตนว่าเป็นผู้ป่วย ผู้ประสบเคราะห์กรรม หรือผู้รอรับความช่วยเหลือ

นับเนื่องจากปี พ.ศ.2536 มาจนถึงปี พ.ศ.2543 ปีปัจจุบันที่ผู้วิจัยทำการสำรวจข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีจังหวัดเชียงใหม่ มีข้อสังเกตว่า เพียงสองครั้งสองคราวเท่านั้น ที่ทิศทางของการเคลื่อนไหวต่อสู้ของผู้ติดเชื้อเอชไอวีแตกต่างจากทิศทางการบอกกล่าวเพียงในแง่บวก และการสร้างภาพตัวแทนว่า ผู้ติดเชื้อก็ไม่มี ความแตกต่างจากคนอื่น ๆ ทั้งในแง่มุมมองความเป็นมนุษย์และการชี้นำด้วยประเด็นทางศีลธรรม นั่นคือ การต่อสู้เพื่อต่อต้านการจับกุมหมอยาสมุนไพรของทางสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้ติดเชื้อที่มารับน้ำยาที่ศูนย์เพื่อนชีวิตรใหม่ ในปี พ.ศ.2536 และการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิบัตรยาต้านไวรัส DDI ในปีช่วงปลายปี พ.ศ.2542 ถึงต้นปี พ.ศ.2543 เพราะสองกรณีนี้เป็นการต่อสู้เพื่อให้กระบวนการทางสังคมและกฎหมายเอื้ออาทรผู้ติดเชื้อในฐานะผู้ป่วย ไม่ใช่การแสดงตัวตนว่าเป็นคนปกติธรรมดา เช่นที่กระทำเป็นส่วนใหญ่ ผลก็คือ การต่อสู้ครั้งแรกได้รับความสนใจจากสาธารณชนเนื่องจากสื่อมวลชนลงข่าวอย่างต่อเนื่อง เพราะสถานการณ์ในขณะนั้นไม่มีทางเลือกมากนักสำหรับผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่ถูกแบ่งแยกกีดกันอย่างหนักหน่วง ต่างจากการต่อสู้ในประเด็นกฎหมายสิทธิบัตรยา ในช่วงปี พ.ศ.2542-2543 ที่ผู้ติดเชื้อตัดสินใจไม่จัดการชุมนุมใหญ่ที่กระทรวงสาธารณสุขเป็นครั้งที่สอง หลังจากมาตั้งเต็นท์นั่งนอนอยู่ที่กระทรวงสาธารณสุข 3 วันในช่วงกลางเดือนธันวาคม 2542 เพราะ กระแสความสนใจของสาธารณชนต่อกรณีนี้มีน้อยเกินคาด และมีสื่อมวลชนไม่กี่ช่องไม่กี่ฉบับเท่านั้นที่ติดตามข่าวอย่างต่อเนื่อง

จากกรณีของการเคลื่อนไหวผ่านบริบทของพิธีกรรม ที่กลุ่มแสดงตัวตนว่า เป็นผู้ประสบเคราะห์กรรม และต้องการความช่วยเหลือในรูปสวัสดิการ คือ การขอบริจาคจากคนในชุมชนผ่านการระดมทุนช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์ในงานวันเอดส์โลก 30 พฤศจิกายน- 1 ธันวาคม 2542 โดยงานนี้ทางวัดหมู 1 โดยเจ้าอาวาส ได้กำหนดให้จัดงานรณรงค์ถึงสองคืน คือ วันที่ 30 พฤศจิกายน และ 1 ธันวาคม ต่างจากสองปีที่ผ่านมาที่มีการจัดงานเพียงวันเอดส์โลกวันเดียว การจัดงานทั้งสองวันและเน้นภาคบันเทิงช่วงกลางคืน มีนัยต้องการให้คนทั่ว ๆ ไปในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่เยาวชนในโรงเรียนชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของกิจกรรมในวัดตลอดมา

เริ่มจากเช้าวันที่ 30 พฤศจิกายน ผู้ติดเชื้อในกลุ่มได้นั่งในรถพร้อมโทรโข่งรณรงค์ให้คนในชุมชนรับทราบ ว่า สองวันจากนี้ไปคือ 30 พฤศจิกายน และ 1 ธันวาคม ทางวัดหมู 1 ได้จัดกิจกรรมรณรงค์วันเอดส์โลก และมีดนตรีการแสดงเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมที่จะจัดขึ้นนี้ เมื่อรณรงค์ในช่วงเช้าเสร็จแล้ว สมาชิกกลุ่มระดับแกนนำก็กลับมาเตรียมงานกันที่วัดในช่วงบ่าย ทั้งพระในวัด ชาวบ้านกลุ่มแม่บ้านหมู 1 และกลุ่มผู้ติดเชื้อต่างเตรียมงานกัน

อย่างขะมักเขม้น ท่ามกลางอากาศที่ร้อนจัดในตอนกลางวัน ทั้งพระและสมาชิกในกลุ่มผู้ติดเชื่อต่างเตรียมเสบียงธนบัตรใบละ 20 และ 100 บาทเข้าไปในไม้ที่ตกแต่งเตรียมไว้สำหรับการทอดผ้าป่า เงินจำนวนนี้แกะมาจากซองเล็ก ๆ ที่หน้าของมีตัวหนังสือบอกว่า เป็นซองผ้าป่าที่ใช้ระดมทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ติดเชื่อและผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์ มีชื่อ ที่อยู่ และจำนวนเงินให้ผู้ทำบุญบริจาคเขียนรายละเอียด พิธีผ้าป่าที่จัดขึ้นในสองคืนนี้เป็นการประยุกต์เอาพิธีการทำบุญในพุทธศาสนามาใช้เพื่อระดมทุนในวิกฤตเอดส์ยุคปัจจุบัน

โดยสภาพความเป็นจริง ที่การระดมทุนทางสังคมเพื่อจัดการปัญหาเอดส์ในชุมชนส่วนใหญ่ได้มาจากภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ โดยกรมประชาสัมพันธ์ให้เบี้ยยังชีพ 500 บาทต่อเดือนต่อคน การให้เงินลงทุนประกอบอาชีพสำหรับผู้ติดเชื่อและครอบครัวหรือองค์กรเอกชนในนามของเครือข่ายผู้ติดเชื่อภาคเหนือตอนบน ให้งบประมาณในการทำกิจกรรมกลุ่มโดยกำหนดไว้ตายตัว คือ กิจกรรมพบกลุ่ม เยี่ยมบ้าน (จ่ายเป็นค่าน้ำมันรถให้อาสาสมัครเยี่ยมบ้าน) และฝึกอาชีพแล้ว นอกจากนั้น เงินส่วนอื่นๆ จากองค์กรเอกชนก็เป็นการสงเคราะห์รายบุคคล ไม่ว่าจะเงินกู้ยืมประกอบอาชีพ หรือเงินทุนการศึกษาสำหรับเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ในขณะที่ทุนภายในชุมชนผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล แม้จะได้มาบ้างแต่ก็ไม่มีค่านั่นนอน เนื่องจากปัญหาของระบบราชการตามที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 การระดมทุนผ่านการรื้อฟื้นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา อาทิ งานกฐิน (ซึ่งแน่นอนว่า ต้องมีคนภายนอกที่ศรัทธาในตัวเจ้าอาวาสเป็นได้ไฉนใหญ่ในการระดมเงินมาทำบุญ) หรือการทอดผ้าป่าในชุมชน ก็เป็นทิศทางการระดมทุนที่น่าสนใจ เพราะเป็นเครื่องชี้วัดถึงการพึ่งตนเองของชุมชนมากกว่าจะหวังความช่วยเหลือจากภายนอกเพียงทางเดียว

จากการสังเกตถึงสีของธนบัตรที่แกะมาจากซองเพื่อเสียบเข้าต้นผ้าป่า ธนบัตรสีแดงใบละ 100 บาทมีให้เห็นไม่มากนัก เพราะคนมีฐานะที่มีรายได้ประจำจากงานนอกภาคเกษตรในชุมชนมีสัดส่วนเพียง 10-20% เท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นธนบัตรสีเขียวหรือกระทั่งสีน้ำตาล แสดงให้เห็นว่า คนในชุมชนยุควิกฤตทางเศรษฐกิจ แม้จะมีเงินทองไม่มากนัก แต่ก็เห็นปัญหาใกล้ตัวที่เกิดขึ้นกับเพื่อนบ้านญาติมิตร และมีน้ำใจตื่นตัวในการแบ่งปันกันตามโอกาสอันสมควรตามแบบฉบับของคนชนบทไทย ซึ่งมีวิถีคิดแตกต่างจากคนชั้นกลางที่คนส่วนใหญ่มีความเป็นปัจเจกสูงต่างคนต่างอยู่คำนึงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และขาดจิตสำนึกสาธารณะในความเป็นชุมชนอย่างเห็นได้ชัดเจน ภาพของงานในค่ำวันแรกยืนยงได้ดีทีเดียว เมื่อเวลาหนึ่งทุ่มครึ่ง หลังจากแต่ละครึ่งสิ้นงาน และผู้คนทั้งหลายได้ละจากจอโทรทัศน์แล้ว ชาวบ้านจำนวนหนึ่งทั้งคนในวัยกลางคนและเด็กเล็กลูกหลาน ต่างทยอยกันมาร่วมงานวันเอดส์โลกหน้าวัดหมู 1 สังเกตจากที่ผู้ศึกษา

ได้ไปช่วยขายของในร้านค้าของกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 ทั้งส้มตำ เหล้า อาหารของขบเคี้ยว และของเล่นเด็กราคาถูก ซึ่งมีผู้ไปอุดหนุนมากทีเดียว ชาวบ้านบางส่วนเดินไปดูบอร์ดนิทรรศการหน้าวัดแผ่นพับ และการรณรงค์ปัญหาเอดส์ ผู้ติดเชื้อในกลุ่มนี้ประจำอยู่ได้ต้นอำเภอ มีโต๊ะรับบริจาคผ้าป่า มีกรรมการกลุ่มนี้รับบริจาค พร้อมจดรายชื่อและจำนวนเงินก่อนที่ผู้บริจาคจะหย่อนของผ้าป่าเล็กลงในกล่องใส

จากการสำรวจสถานการณ์การศึกษาเกี่ยวกับกลไกการทำบุญ หรือการแบ่งปันซึ่งกันและกันในลักษณะของการกุศล โดยอาศัยอุดมการณ์ของพุทธศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชนชั้นและต่างสถานภาพกันในสังคมชนบทภาคเหนือ Bowie (1998) พบว่า ในบริบทของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงผ่านเข้าสู่ทุนนิยมอย่างเต็มที่ หรือชุมชนที่ได้รับการแทรกแซงจากรัฐอย่างเข้มข้น กลไกการทำบุญหรือการบริจาคเพื่อการกุศลจะมีรูปแบบที่หลากหลายและสลับซับซ้อน เป็นไปในทางอ้อม และไม่เน้นตัวบุคคลมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยรากฐานเดิมการทำบุญแก่คนยากไร้โดยไม่เจาะจงมีอยู่แล้วในวิถีคิดของพุทธศาสนิกชนชาวล้านนา หรืออาจกล่าวได้ว่า แนวคิดที่ค้ำจุนหนุนช่วยให้การทำบุญทำกุศลในชนบทไทยดำรงอยู่ได้คือ การทำบุญเป็นไปเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นของชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน (Bowie, 1998 : 469-470)

สถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนหมู่บ้านในภาวะที่เศรษฐกิจยังไม่ฟื้นตัวอย่างแท้จริงและไม่อยากจำแนกความเป็นชาวนารวย ชาวนาจนได้จากปริมาณการถือครองที่ดิน เนื่องจากคนจำนวนหนึ่งกว่าครึ่งหรือค่อนข้างชุมชนถือครองที่ดินประมาณ 5-10 ไร่ แค่นี้พอปลูกข้าวไว้กินเองในครอบครัว และหลายครอบครัวไม่มีที่ดิน เพราะ พ่อแม่ไม่แบ่งให้ รายที่แบ่งให้ก็ขายไปแล้วหรือมีคนในครอบครัวทำงานหารายได้ที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตรเป็นรายได้หลัก ความเป็นชนชั้นของคนชนบทที่อยู่ไม่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่มากนัก จึงกลายเป็นเรื่องสลับซับซ้อนและไม่ซับซ้อนเพียงเดียวในการกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งยังไม่มีภาพปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนถึงเส้นแบ่งระหว่างผู้นำ ผู้มีอำนาจและคนยากไร้ขายขอบในสังคมชนบท (Bowie, 1998 : 474) อาทิจรณีของเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ซึ่งก็เป็นลูกหลานของคนยากไร้ในหมู่บ้าน แต่สามารถก้าวเข้าสู่การสร้างตัวตนในฐานะผู้นำบารมีของชุมชนได้ โดยอาศัยการบวชตั้งแต่วัยเด็กได้ลำดับชั้นทางสังคมขึ้นมา

กรณีของบ้านหมู่ 1 และบ้านหมู่ 2 การรื้อฟื้นการทำกุศลเพื่อระดมทุนทางสังคมเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมในกรณีของผ้าป่าวันเอดส์โลก 30 พฤศจิกายน และ 1 ธันวาคม 2542 เนื่องจากการปรับพิธีกรรมและมโนทัศน์เดิมของการทำการกุศลจากการทำบุญให้พระสงฆ์ คนยากไร้ หรือขอทานในยุคก่อนการพัฒนาของรัฐเข้ามาอย่างเข้มข้น มาสู่การทำบุญเพื่อผู้ติดเชื้อเอชไอวี

และเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ซึ่งเป็นคนชายขอบกลุ่มใหญ่ในสังคมภาคเหนือยุคที่ได้รับผล
พวงจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย โดยเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำบารมีเป็นศูนย์กลางในการระดม
ทุน ปลุกฝังความคิดให้ชาวบ้านทั่วไปไปถึงแม้จะไม่ได้ร่ำรวยหรือมีฐานะที่แตกต่างจากบ้านที่มีผู้ติด
เชื้อหรือผู้ได้รับผลกระทบถึงเห็น ว่า ต้องบริจาคให้คนที่ยากลำบากเพื่อความอยู่รอดร่วมกันของ
คนในชุมชน ผลพวงที่ได้จากการช่วยเหลือกันนำมาซึ่งการลดความแตกต่างเหลื่อมล้ำ และเป็น
การพิสูจน์ถึงให้เห็นถึงบารมีของเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ในฐานะผู้นำซึ่งสามารถควบคุมสถาบันต่าง ๆ
ของชุมชนไว้ได้ โดยภาพเชิงประจักษ์ของความร่วมมือกันในวาระโอกาสพิเศษเช่นนี้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่สี่ การระดมทุนวันเอดส์โลกถือเป็นบทพิสูจน์ว่า ชาวบ้าน
ในพื้นที่ตัวอย่างเพื่อการพัฒนาด้านเอดส์แห่งนี้ ได้เคลื่อนสำนึกมาสู่การเล็งเห็นว่า เอดส์เป็น
ปัญหาของชุมชน เนื่องจากความสงสารเห็นอกเห็นใจผู้ป่วย ผู้ติดเชื้อ เด็กและคนชราผู้รับผล
กระทบไว้ คือ ผู้ประสบเคราะห์กรรม และสมควรให้ความช่วยเหลือ โดยการใช้พิธีกรรมการระดม
ทุนทอดผ้าป่าเป็นเวทีในการสร้างความหมายของความเห็นอกเห็นใจและตระหนักในวิกฤตที่ผู้คน
ส่วนหนึ่งในชุมชนต้องแบกรับ มิติหนึ่ง ส่วนในอีกมิตินั้น พิธีกรรมที่จัดขึ้นปีละครั้งในโอกาสที่เป็น
ของผู้ติดเชื้อโดยตรงเช่นนี้ ถือเป็น การกลับหัวกลับหางจากภาวะปกติที่โลกสองโลกแยกออกจาก
กันด้วยความห่างเหิน ตัวใครตัวมัน ของผู้คนในชุมชนที่กำลังก้าวสู่ความทันสมัย มาสู่การใส่ใจทำ
บุญบริจาคช่วยเหลือคนเดือดร้อนและได้รับผลกระทบจากเอดส์ซึ่งเป็นคนในชุมชนเดียวกัน

**กรณีที่สาม บริบทของพิธีกรรมเพื่อยืนยันการเป็นผู้ใกล้ชิดผู้นำบารมี เพื่อกัน
การกระทบกระทั่งระหว่างผู้คนในชุมชนเดียวกัน บทสะท้อนทิศทางการกลับสู่ชุมชนของ
กลุ่มตำบล**

โดยยุทธศาสตร์ระดับมหภาคภายใต้ความร่วมมือไตรภาคี รัฐ องค์กรเอกชน และกลุ่ม
ผู้ติดเชื้อ ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ว่าด้วยปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายในและภายนอกชุมชนแล้วนั้น
ถือได้ว่า ในสถานการณ์ของพื้นที่ศึกษาในยุคปัจจุบันองค์กรภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนมี
ความสัมพันธ์อย่างค่อนข้างผิวเผินกับผู้ติดเชื้อในกลุ่ม และผิวเผินมากยิ่งขึ้นกับผู้ติดเชื้อที่ไม่ใช่
แกนนำคนสำคัญ ดังนั้น แม้การเยี่ยมเยียน พบปะ และรดน้ำดำหัวจะมีต่อกันบ้าง แต่ก็ถือว่า องค์กร
ภายนอกชุมชนเป็นที่เลียงห่างๆ ซึ่งกลุ่มไม่ได้หวังการพึ่งพิงในระบบอุปถัมภ์เต็มรูปแบบได้ แตก
ต่างจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับวัดหมู่ 1 ซึ่งมีความเข้มข้นในทุก ๆ ทางเพราะ วัดถือเป็นพี่เลี้ยง
ใกล้ชิดของกลุ่ม มีส่วนในการเสริมศักยภาพโดยการเปิดพื้นที่ให้สมาชิกกลุ่มได้เข้ามาแสดงตัวตน
และขณะเดียวกันก็จำกัดขอบเขตในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ติดเชื้อมากับชาวบ้านทั่วไปในบางวาระ
โอกาส

ขยายความข้างต้น ด้านหนึ่งแม้เจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 จะเคยกล่าวถึงบทบาทในการแสดงตัวตนของท่านในฐานะที่ปรึกษาใกล้ชิดของกลุ่มว่า ต้องการให้กิจกรรมของผู้ติดเชื่อมีความกลมกลืนกับชุมชน ไม่ต้องการให้มีการแยกส่วนอย่างชัดเจนว่า งานใดเป็นงานผู้ติดเชื่อ และงานใดเป็นงานของชาวบ้านทั่วไป ซึ่งท่านก็มีปฏิบัติการอย่างชัดเจนในการดึงเอากิจกรรมของผู้ติดเชื่อมาสัมพันธ์กับวาระโอกาสของเทศกาลตามประเพณีต่าง ๆ เช่นตัวอย่างของการแสดงตัวตนในวันเพ็ญเดือนสิบสอง และวันเอดส์โลกที่ได้กล่าวแล้ว แต่อีกด้านหนึ่ง ในความเป็นผู้อุปถัมภ์และเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงโลกของผู้ติดเชื่อ/ผู้รับผลกระทบ และโลกของชาวบ้านทั่วไปให้ใกล้กันด้านหนึ่ง แต่ด้านหนึ่ง ท่านกลับตอกย้ำถึงขอบเขตที่แยกโลกของผู้ติดเชื่อและชาวบ้านออกจากกัน โดยเฉพาะบริบทของการพักผ่อนยาวนานในช่วงเทศกาลสงกรานต์ปีใหม่เมือง คือ บทพิสูจน์อย่างดีสำหรับความจำเป็นที่ท่านยังคงเห็นควรแยกโลกสองโลกไว้ในบริบทที่ซับซ้อนหลากหลายซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

ผู้ศึกษาได้เลือกเทศกาลปีใหม่เมืองให้เป็นตอนจบของการวิจัยสนามในครั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่ ตามประเพณีชนบทไทยภาคเหนือ ช่วงเวลาแห่งการพักผ่อนดื่มกินและเที่ยวเตร่ซึ่งกินเวลายาวนานนี้ คือ ดัชนีชี้วัดถึงขอบเขตของปฏิสัมพันธ์ที่ผู้ติดเชื่อกับคนอื่น ๆ ในชุมชนมีต่อกัน ในภาวะที่ญาติมิตรลูกหลานของคนในชุมชนต่างกลับมาเยี่ยมบ้านรดน้ำดำหัวพ่อแม่และผู้อาวุโสที่พวกเขาและเธอให้ความเคารพนับถือ

ด้วยเหตุที่ภาวะแห่งการเข้าสู่ความทันสมัยอย่างยากจะหลีกเลี่ยงได้เข้าสู่ชุมชนรอบนอกของจังหวัดเชียงใหม่ ความหมายของปีใหม่เมืองซึ่งได้รับการอธิบายจากชาวบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา นอกเหนือจากการรวมญาติและการใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกันแล้ว ชาวบ้านถือว่า วันสงกรานต์แตกต่างจากวันปกติธรรมดาเพียงแค่วันหยุดพักผ่อนที่ยาวนานกว่าปกติ กิจกรรมส่วนมากจึงเป็นการกระทำร่วมกันในระดับครอบครัวเครือญาติ มากกว่ากิจกรรมในรูปของกลุ่มทางสังคมหรือชุมชน

นายนิยม แสงสกุล อดีตกำนันของตำบลนี้ เล่าให้ฟังว่า เดิมนั้นประเพณีปีใหม่ในหมู่บ้านไม่คึกคักครื้นเครงมากเท่ากับในอดีตที่เขายังเป็นเด็กและรุ่นหนุ่ม เพราะแต่เดิมโอกาสพิเศษเช่นนี้เป็นช่วงเวลาแห่งความสนุกสนาน มีการละเล่น กิจกรรมเพื่อปรับความสัมพันธ์ร่วมกันในชุมชน อาทิ การเล่นลูกช่วงที่ลานบ้านซึ่งเป็นสถานที่ใจกลางของชุมชน หรือการนัดหมายให้คนหนุ่มที่มีข้อพิพาทหรือเรื่องราวทะเลาะวิวาทไม่ลงรอยกัน ได้มาชกต่อระบายความแค้นที่สะสมต่อเนืองกันมาในรอบปี เมื่อได้ใช้กำลังจนถึงขั้นเลือดอาบร่าง ก็ให้ถือว่า เลิกแล้วต่อกัน ไม่ติดใจเอาความ หรือมีความบาดหมางต่อกันอีก ภาพปรากฏเหล่านี้มีให้เห็นเมื่อพ่อกำนันยังเป็นเด็ก ๆ แต่

เมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ จนได้มาเป็นกำนันต่ออีก 4 ปี พิธีกรรมเพื่อปรับความสัมพันธ์เหล่านี้ได้จางหายไปจนไม่มีให้เห็น ในสมัยหลัง ๆ มาจนถึงเดี๋ยวนี้ ถ้าใครมีเรื่องราวข้อพิพาทกันในหมู่บ้าน และผู้นำได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่แล้วในการไกล่เกลี่ยแต่ไม่สำเร็จ ก็ต้องผ่านการจัดการในชุมชนที่ล้มเหลวนี้ไปสู่การปรับเรียกค่าเสียหายกันที่สถานีตำรวจอย่างเป็นทางการ แต่ถ้าให้เปรียบเทียบกันแล้ว ภาวะปัจจุบันที่สื่อ การศึกษา และความเป็นทันสมัยเข้ามาสู่ชุมชน มีผลทำให้ความขัดแย้งซึ่งหน้าและการทะเลาะวิวาทมีให้เห็นลดน้อยลง เพราะ ผู้คนต่างคนต่างอยู่มากยิ่งขึ้น ต่างก็ต้องทำมาหากินเพื่อเอาตัวรอด และมีการศึกษาช่วยพวกรคนหนุ่มในออกไปจากชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ก็ทำให้มีปัญหาอื่นตามมาคือ เรื่องของยาเสพติดที่ยังคงเป็นปัญหาส่วนตัวของครอบครัวใครครอบครัวมัน ซึ่งไม่ว่าผู้นำทางการ หรือผู้นำบารมีก็ยังไม่อาจหยิบใช้กลไกของครอบครัวชุมชนมาบรรเทาปัญหา เช่นที่ชุมชนนี้ได้กระทำมาแล้วในประเด็นปัญหาเอดส์

บรรยากาศของกลุ่ม และมิติแห่งความเป็นชุมชนในเทศบาลสงกรานต์ตีปีใหม่เมือง จึงเป็นสองส่วนที่แยกออกจากกันตามการแบ่งขอบเขตพื้นที่ในชีวิตของผู้คนที่เป็นตัวละครทางสังคม แม้ว่า ผู้ติดเชื้อทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวชุมชน แต่จากการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของผู้ติดเชื้อและชาวบ้านในช่วงเวลาแห่งการพักผ่อนของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ โดยการหยิบยกบางตัวอย่างของงานประเพณี กิจกรรม หรือพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างวันที่ 12-17 เมษายน 2543 มายืนยันถึงขอบเขตที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำแยกส่วนกันไปตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้ดังต่อไปนี้

ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2543 ที่ผ่านมา จากการสังเกตผู้ศึกษาพบว่า ผู้ติดเชื้อเข้ามางานที่วัดลดน้อยลง แม้แต่แกนนำก็ขาดการมาทำงานเย็บผ้าในวันติดต่อกันหลายวัน ด้วยเหตุผลต่างๆ นานา ซึ่งมีจุดร่วมกันที่การให้ความสำคัญกับงานส่วนตัวและครอบครัวมากกว่า ปรากฎการณ์เช่นนี้เป็นดัชนีที่สะท้อนถึงการที่กลุ่มผู้ติดเชื้อ และชุมชนเริ่มกลมกลืนกันมากขึ้น ผู้ติดเชื้อสุขภาพดี และคนที่ตรวจเลือดไม่พบเชื้อบางคนออกไปทำงานในไรนา นั่นหมายถึง การมีชีวิตแบบปกติและเป็นธรรมชาติมากขึ้น เพราะในความเป็นจริงหลายคนพบว่า งานเย็บผ้า มีปัญหาเรื่องการตลาดและการพัฒนาฝีมือ คนที่มีใจรักด้านนี้จริง ๆ มีเพียงสองคนคือ ตีมและแดง เท่านั้น แต่ในช่วงเวลาดังกล่าว ตีมกลับบ้านไปเยี่ยมแม่พร้อมกับลูกชายและลูกสาว ส่วนแดงก็มีงานตัดเย็บเสื้อผ้าพื้นเมืองวัดตัว เนื่องจากใกล้เทศบาลสงกรานต์จึงต้องรับทำงานให้เสร็จภายในวันที่ 14 เมษายน เธอจึงขาดงานกลุ่มไปหลายวันติดต่อกัน ส่วนนี้เมื่อไม่ใช่ผู้ติดเชื้อ ไม่ต้องระวังเรื่องสุขภาพเหมือนคนอื่น บางโอกาสเมื่อไม่ติดงานประจำที่กลุ่มเธอก็ออกไปทำงานในทุ่งนาได้

เจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 มีอารมณ์อึดอัดซับซ้อนอยู่เนื่อง ๆ กับการที่มีแกนนำมาทำงานน้อยลง ใครจะไปไหนหรือทำอะไรก็ไม่บอกกล่าว และการที่มีคนช่วยนำผ้าพื้นเมืองที่ทอมาไปขาย

ต่อเพียงสองคนคือ คำและนี ในขณะที่ตัวท่านเอง แม้จะรักชอบงานด้านการค้าขาย แต่ด้วยความ เป็นพระสงฆ์จึงมีข้อจำกัด ปรากฏการณ์ต่างๆ ในช่วงต้นปี พ.ศ.2543 ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ถ้า มองในอีกแง่มุมหนึ่งหมายถึง ทิศทางการกลับสู่ชุมชนอย่างเป็นทางการ เมื่อญาติมิตรและเพื่อน บ้านในชุมชนมองปัญหาของผู้ติดเชื้อเป็นเรื่องปกติ และพร้อมจะอยู่ร่วมกันในชุมชนเดิมอย่าง ปรองดองการแบ่งแยกก็ดกกัน ซึ่งถือว่า ใกล้เคียงกับภาพเชิงอุดมคติที่ภาคส่วนขององค์กรพัฒนา เอกชนใฝ่ฝันอยากเห็นอย่างเป็นทางการเป็นจริงเป็นจัง แต่ก็มี ความขัดแย้งในปรากฏการณ์ที่เป็นจริงในระดับ พื้นที่เมื่อท่านเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำบารมี และผู้อุปถัมภ์กลุ่มต้องการให้กลุ่มรวมตัวกันอย่าง หนาแน่นทุกวัน เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านคิดว่า เงินทุนต่าง ๆ ในรูปแบบการสงเคราะห์จากภายนอกจะเข้ามาอย่างยั่งยืนกว่าการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ในหมู่สมาชิก และมีแกนนำทำงานด้าน การบริหารจัดการเพียงสองหรือสามคนเท่านั้น

ยุทธศาสตร์ที่ท่านใช้ในการดึงแกนนำกลุ่มในกลับมารวมตัวที่วัดอย่างสม่ำเสมอจึงมีทั้ง รูปแบบที่เรียกกันตามประสาชาวบ้านว่า *ไม้แข็ง* และ *ไม้อ่อน* ไม้แข็งได้แก่ การติดประกาศไว้ที่ ศาลาว่า *เวลาทำงานของกลุ่มคือ 08.00-08.30 น. ถ้าใครมาทำงานช้ากว่า 08.30 น. ถือว่า มาสายที่ถูกหักค่าแรง 10 บาทในวันนั้น* แต่ยุทธศาสตร์นี้ดูเหมือนจะไร้ผล เพราะ ไม่ช่วยให้ใคร ต่อใครมีความกระตือรือร้นมากขึ้น ตามที่กล่าวมาแล้วว่า ภาระหน้าที่ในชีวิตประจำวันของพวก เธอมีอย่างหนักหน่วงและหลากหลาย ทั้งบทบาทแม่ ลูกสาวของครอบครัวเดิม และการไปช่วย งานของเพื่อนฝูงญาติมิตรทั้งในและนอกชุมชน การมาทำงานในวัดทุกวัน หรือมาเข้าและกลับเย็น เต็มเวลาเกินกว่า 8 ชั่วโมงจึงเป็นเรื่องที่จำต้องยืดหยุ่นให้กันบ้างตามวาระโอกาสอันสมควร เมื่อ ใช้ไม้แข็งไม่ได้ผลท่านก็เริ่มใช้ไม้อ่อน ด้วยการประกาศเชิญชวนให้ผู้ติดเชื้อไปเที่ยวพักผ่อนร่วมกับ ท่าน 4-5 วันที่กรุงเทพฯ และเมืองพัทยา โดยเริ่มออกเดินทางโดยรถตู้ที่สมาชิกในกลุ่มที่ไปด้วยกัน ออกเงินคนละ 300 บาท หรือ 500 บาทถ้าไปเป็นคู่แม่-ลูก แล้วถ้ามีที่นั่งเหลือจึงจะเชิญชวนชาวบ้านคนอื่น ๆ ในราคาคนละ 500 บาท ท่านรบเร้า และเร่งให้พวกเธอเร่งคิดตัดสินใจ เพราะวัน ออกเดินทางคือ ช่วงเย็นของวันที่ 20 เมษายน 2543 นี้

การนำโครงการการเดินทางไปเที่ยวพักผ่อนร่วมกันมาใช้แก้ไขสถานการณ์นั้น เห็นได้ อย่างชัดเจนว่า การกลับสู่ชุมชนอย่างเป็นทางการของผู้ติดเชื้อ เมื่อญาติมิตรและเพื่อนบ้านในชุมชน เข้าใจปัญหาของพวกเขาและเธอมากขึ้นแล้ว มีความหมายในทางปฏิบัติที่คลุมเครือและซับซ้อนมากขึ้นตามวันเวลาที่เปลี่ยนผ่านไป เพราะ การกลับสู่ชุมชนในความหมายที่ท่านเจ้าอาวาส ต้องการให้เป็นคือ *กลับได้แต่ต้องอยู่ในขอบเขตของตนเอง โดยที่กลุ่มผู้ติดเชื้อยังคงต้องเป็นกลุ่ม ในชุมชนที่แสดงตัวตนอย่างเข้มแข็งและมีการรวมตัวอย่างหนาแน่น* ให้มีความแตกต่างจากกลุ่ม

ทางสังคมกลุ่มอื่น มากกว่าการรวมตัวกันหลวม ๆ ตามธรรมชาติ และแต่ละคนก็มีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนที่แตกต่างกันออกไปตามแต่สะดวกใจ ความหมายที่สลับซับซ้อนและคลุมเครือนี้จะแสดงภาพปรากฏให้เห็นในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 14-17 เมษายน ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเวลาที่คุณในครอบครัวชุมชนมีโอกาสอยู่ร่วมกัน โดยไม่มีเรื่องของการทำงานหาเลี้ยงชีพในชีวิตประจำวันเข้าเป็นตัวเชื่อมประสาน เพื่อแสดงให้เห็นว่า ในโอกาสพิเศษซึ่งตามคติของชาวไทยภาคเหนือถือว่า เป็นภาวะกลับหัวกลับหางจากชีวิตปกติทั่วไปที่แต่ละคนดำเนินอยู่ในชุมชนนั้น ปฏิสัมพันธ์ของคนจากกลุ่มทางสังคมส่วนต่างๆ เป็นเช่นไรบ้างในทางปฏิบัติ

14 เมษายน ความหมายในทางคติชนล้านนาถือว่า วันนี้เป็น วันเนา ทุกคนต้องคิดหรือพูดในสิ่งที่ดีต่อกัน ห้ามด่าว่า นินทา กัน เด็ก ๆ ก็ห้ามร้องไห้ เพราะ ถ้ามีการกระทำในสิ่งอัปมงคลที่ว้ามาแล้วลงไปในวันนี้ ชีวิตจะพบเจอแต่สิ่งที่ไม่เป็นมงคลตลอดไปทั้งปี แต่นั่นก็เป็นความหมายในเชิงอุดมคติเท่านั้น ในชีวิตจริงทุกสิ่งก็เป็นไปตามวิถีชีวิตปกติของผู้คนที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นใกล้ชิดกัน เด็กยังคงร้องไห้ ผู้ใหญ่ก็มีการเล่าลือซุบซิบนินทา กัน ทั้ง ๆ ที่ทุกคนต่างก็จำได้ว่า วันนี้มีข้อห้ามอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ติดเชื้อเองก็มีการวิพากษ์วิจารณ์กล่าวถึงแม่หม้ายสามีตายเพราะเอดส์ แต่เมื่อตรวจไม่พบเชื้อเอชไอวี เธอก็ยังคงไปทุ่งนาตามปกติ และดื่มเหล้ากับชาวบ้านโดยไม่คิดจำกัดขอบเขตของตนเองตามคำสั่งสอนแนะนำของท่านเจ้าอาวาส ท่านเองก็ร่วมวงวิพากษ์วิจารณ์นั้นด้วย โดยกล่าวว่า เมื่อใครไม่รักษาสุขภาพของตนเอง ก็ไม่รู้จะว่าอย่างไรแล้ว

มีข้อสังเกตบางประการที่เกี่ยวข้องกับความคลุมเครือเรื่องความรู้ที่เกี่ยวกับการนำมาอธิบายว่า ทำไมผู้หญิงที่สามีเสียชีวิตเพราะเอดส์บางคนจึงตรวจเลือดครั้งเดียวก็พบว่า ติดเชื้อเลย แต่บางคนตรวจก็ครั้งก็ไม่เคยพบเชื้อ และพยายามอธิบายตนเองกับคนอื่นว่า ติดเชื้อแต่ตรวจเลือดไม่พบ และคิดจะไปตรวจซ้ำอีก เช่น กรณีของนี้ ที่เธอมีความตั้งใจจริงในการทำงานจัดการภายในกลุ่มอย่างขยันขันแข็ง และเข้ามารับการอุปถัมภ์จากท่านในสวนวงในอย่างเต็มตัว ทั้ง ๆ ที่ปัญหาการจ้างแรงงานในชุมชนบรรเทาความเข้มงวดลงมากแล้ว ขณะที่มุมมองของท่านเจ้าอาวาสที่พยายามสั่งสอนให้ผู้ติดเชื้อจำกัดการทำงานเฉพาะในกลุ่ม ไม่รับทำงานรับจ้างจากภายนอกโดยเฉพาะงานรับจ้างภาคเกษตร เพราะถึงแม้ตรวจไม่พบเชื้อ ก็ไม่ควรตายใจว่าไม่เป็นเอดส์แน่แล้ว ให้คิดในด้านที่มีความเป็นไปได้ที่เชื้อจะหลบใน และหันมาดูแลสุขภาพอย่างเคร่งครัดน่าจะเป็นทางออกที่ดีกว่าการใช้ชีวิตปกติ เพราะถึงจะตรวจไม่พบเชื้อ ชาวบ้านก็ยังเห็นว่า พวกเขาเป็นผู้ติดเชื้ออยู่นั่นเอง

น่าสังเกตว่า ในกาละโอกาสในงานรื่นเริงของชุมชนที่เน้นความสนุกสนานร่วมมือร่วมใจกัน หรือการสังสรรค์ซึ่งอาจหลีกเลี่ยงสุราหรือของมีเมาไปไม่พ้นนี้ ผู้ติดเชื่อจะหลีกเลี่ยงการเข้าร่วม นอกจากการออกไปพูดคุยกับญาติมิตรโดยปกติเท่านั้นที่จะมีให้เห็น เนื่องจากคำสั่งสอนที่แนะของท่านเจ้าอาวาสวัดหมู 1 ที่ว่า ไม่ว่าจะโอกาสใดก็ตาม ไม่ควรออกไปสำมะเลเทเมาเหมือนที่คนอื่นกระทำกัน ควรประพฤติตนเพื่อเป็นแบบอย่างเหมือนเช่นวาระปกติ ไม่ควรมีข้อยกเว้นใด ๆ สิ่งเหล่านี้มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ผู้ติดเชื่อกับคนในชุมชนมีระยะห่างกันอยู่พอสมควร นอกจากการทำบุญทางศาสนาในวัดของหมู่บ้านเท่านั้นที่ผู้ติดเชื่อและคนอื่นในชุมชนได้กระทำร่วมกัน นอกจากนั้นวันปีใหม่เมืองได้ถูกปรับเปลี่ยนให้มีความหมายเป็นวันครอบครัวหรือญาติมากกว่าวันของชุมชนตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ดังนั้น กิจกรรมที่ผู้ติดเชื่อในฐานะลูกบ้านกระทำร่วมกับคนในชุมชน ในช่วงพักผ่อนยาวประจำปีในเทศกาลปีใหม่เมือง นั่นคือ การทำบุญตามประเพณีที่วัดประจำหมู่บ้านในวันที่ 15 เมษายน การทำบุญสืบชะตาหมู่บ้านและการรดน้ำดำหัวหมู่ผู้สูงอายุ ในวันที่ 16 เมษายน เพราะวันที่ 15 เมษายน หรือวันพญาวัน คือ วันเริ่มต้นปีใหม่เมืองที่แท้จริงตามคติชนวิทยาของชาวไทยภาคเหนือ วันนี้ชาวบ้านถือเป็นวันที่ดีที่สุด เป็นฤกษ์ยามดีในการเริ่มต้นกระทำการต่าง ๆ อาทิ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรือโอกาสมงคลอื่น ๆ จากการสอบถามผู้หญิงติดเชื่อชาวบ้านหลายคนทั้งที่บ้านหมู 1 และบ้านหมู 2 พวกเขาเล่าว่า ตื่นขึ้นมาหนึ่งชั่วโมงเห็นวอกกันตั้งแต่ตีสี่ ในขณะที่ข้าวของทำบุญอื่น ๆ มีการเตรียมการมาแล้วตั้งแต่วันที่ 14 เมื่อไปถึงวัด เมื่อไปถึงวัด ชาวบ้านได้แยกสิ่งของที่นำมาทำบุญออกเป็น 3 ถาด เพื่อนำไป ทาน ในแต่ละบริเวณของวัด การทานถือว่า เป็นการ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว ไม่ว่าจะ คนนั้นจะเป็นคนหนุ่มสาวหรือคนแก่คนแก่ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสถานการณ์ปัจจุบัน หลายครอบครัวพ่อแม่กลับต้องเป็นฝ่ายทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ลูก ๆ ที่เสียชีวิตก่อนวัยอันสมควรด้วยสถานการณ์เอดส์แทนที่ลูกจะเป็นฝ่ายปฏิบัติเช่นนั้นตามชนบประเพณีดั้งเดิม

การทำบุญ และการเข้าร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีในฐานะลูกบ้านของแกนนำกลุ่มผู้ติดเชื่อ ถือว่า เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงตัวตนให้คนทั่วไปเห็นว่า ผู้ติดเชื่อเป็นคนดีมีศีลธรรมและเป็นลูกบ้านที่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของหมู่บ้านเช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่น ๆ โดยเฉพาะการทำบุญในทุกกาละโอกาสที่เอื้ออำนวย เป็นส่วนหนึ่งในการลดช่องว่างเพื่อการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ติดเชื่อ ขณะที่ช่องว่างในโอกาสของงานรื่นเริงสังสรรค์ผู้ติดเชื่อไม่อาจเข้าไปมีส่วนร่วมได้เลย เนื่องจากการดื่มสุราและการพลั้งเผลอพูดคุยด้วยความสนุกสนานอย่างไม่

ระมัดระวังตัวกับชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมและไม่ดีงามพอที่ผู้ติดเชื้อจะกระทำได้ ตามมาตรฐานวัดจากบรรทัดฐานของกลุ่มดังที่กล่าวไว้ในรายละเอียดของบทที่ 4

17 เมษายน วันนี้ตรงกับวันจันทร์ที่สามซึ่งถือว่าเป็นวันพบกลุ่มประจำเดือนเมษายน กิจกรรมที่จัดขึ้นในวันพบกลุ่มซึ่งยังคงอยู่ในช่วงครึ่งหลังของเทศกาลปีใหม่เมือง ถือเป็นกรพบกลุ่มในช่วงโอกาสวาระพิเศษแตกต่างจากเดือนก่อน ๆ มาตรงที่ไม่มีการนั่งล้อมวงกันทำดอกไม้จันทน์ แต่สมาชิกต้องเปลี่ยนหน้าที่มาเป็นการเตรียมการจัดวางข้าวของเครื่องใช้ เพื่อการรดน้ำดำหัวพ่อหลวงบ้านคนเก่า¹² เจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 รองเจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 และหัวหน้าสถานีอนามัย ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลาสองปีแล้ว การรดน้ำดำหัวเพื่อแสดงความคารวะและขอขมาลาโทษต่อผู้อาวุโสผู้เป็นที่ปรึกษา และอุปถัมภ์ค้ำจุนกลุ่มนี้ ถือเป็นกรประยุกต์พิธีกรรมหลักที่ผู้คนทั่วไปแสดงออกต่อกัน มาใช้เพื่อเป็นเครื่องยืนยันถึงความสัมพันธ์แนวดิ่งที่สมาชิกทุกคนต่างยอมรับว่า จำเป็นต้องดำรงอยู่อย่างฝังรากลึกทั้งในระดับความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชน

เจ้าอาวาสวัดหมู่ 1 ออกไปดำหัววัดใกล้เคียงในช่วงเช้า และกลับมาที่กลุ่มอีกครั้งในช่วงบ่ายของวันนั้น หลังจากที่สมาชิกทุกคนรับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว และช่วยกันเก็บล้าง ท่านได้เรียกสมาชิกให้มานั่งรวมกันเพื่อรับฟังโอวาทที่จะเทศนาเนื่องในโอกาสพิเศษนี้ โดยมีสาระสรุปได้ว่า การเป็นลูกผู้หญิงต้องมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สมาชิกจึงต้องเข้ามาที่วัดกันบ่อย ๆ เพื่อช่วยงานเก็บกวาดบริเวณวัดและเก็บล้างข้าวของที่ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น ไม่ใช่การเข้ามาเป็นแขกในวันที่มีพิธีกรรมและกิจกรรมที่วัดจัดขึ้นเท่านั้น เพราะถ้ามาเพียงแค่นั้นถือว่าไม่เพียงพอในการตอบแทนความเมตตาที่ท่านได้อุปถัมภ์ และทำให้ชีวิตที่เหลืออยู่ของพวกเขาในฐานะผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้รับผลกระทบจากเอดส์เป็นไปในทิศทางที่ดีงามและมีความชัดเจนมากขึ้น ดังผลงานของวัดที่ปรากฏออกมาและทุกคนจากภายนอกก็ให้การยอมรับ เพราะการทำงานอย่างต่อเนื่องของท่านสิ่งเหล่านี้จึงเกิดขึ้นมา และมีเงินทุนช่วยเหลือเข้ามาในชุมชนให้พวกเราได้แบ่งปันกันตามโอกาสอันสมควร การเป็นผู้ติดเชื้อก็ถูกคนอื่น ๆ มองในแง่ลบอยู่แล้วว่า ไม่มีประโยชน์ต่อสังคม พวกเราจึงต้องทำตัวให้ดี ด้วยการเข้ามาช่วยทำงานจัดการในกลุ่มกัน

¹² พ่อหลวงคนนี้เพิ่งอำลาตำแหน่งไปเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2543 เนื่องจากต้องไปทำงานประจำที่สหกรณ์การเกษตรของอำเภอ ทำให้ไม่สามารถดำรงตำแหน่งเดิมได้ เพราะทางราชการกำหนดกฎระเบียบไว้ว่า ผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นผู้มีอาชีพอิสระ ไม่ทำงานประจำ มิฉะนั้นจะไม่มีเวลาดูแลความทุกข์สุขหรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในหมู่บ้านได้

มากขึ้น ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นที่ของแกนนำเพียงแค่ 2-3 คนเท่านั้นอย่างที่เป็นอย่างอยู่ในทุกวันนี้ เพื่อให้ไม่ให้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเขามองในทางลบอย่างเช่นที่กล่าวมา

การให้อิโรวาทและกล่าวอ้างเหตุผลต่าง ๆ นานาที่ท่านเจ้าอาวาสได้เทศนาให้ชาวบ้านฟังเป็นเวลายาวนานนั้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการกลับสู่ชุมชนของผู้ติดเชื้อได้เป็นอย่างดีว่าการกลับสู่ชุมชนนั้นถึงเวลาแล้วที่จะต้องเป็นไป กลุ่มมีหน้าที่เป็นเพียงที่ยืนแห่งการประสานสิทธิประโยชน์ในด้านความช่วยเหลือให้แก่สมาชิก โดยมีคนทำงานจัดการด้านข้อมูลสมาชิกเพียง 2-3 คนเท่านั้น คนส่วนหนึ่งเลือกมาทำงานรับค่าจ้างเพื่อเงิน 50 บาทต่อวันในการทำงานเย็บผ้า ส่วนคนที่เหลือนอกจากนั้น มีหน้าที่เพียงมาพบกลุ่มเดือนละครั้งทุกวันจันทร์ที่สามของเดือน แต่เมื่องานเย็บผ้าที่ทางวัดให้การสนับสนุนไม่เหมาะสมกับความถนัดของสมาชิกส่วนใหญ่ที่มาทำงานมากนัก นอกจากแดงและติมเพียงสองคนที่มีทักษะฝีมือมาก่อน สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อทิศทางการอาชีพและการพัฒนาฝีมือเพื่อการทำงานอย่างหลากหลายมากขึ้นด้วยความคิดความสนใจของคนในกลุ่มเองหยุดนิ่ง และเมื่อประกอบกับการขาดความรู้เรื่องการตลาด เพราะไม่มีการแสวงหาข้อมูลความรู้เรื่องนี้เลย ทำให้การผลิตซึ่งเป็นไปด้วยฝีมือที่ไม่โดดเด่นในยุคภาวะเศรษฐกิจเช่นนี้ขายหรือระบายสินค้าออกไปต้องใช้เวลามาก แต่ขายได้ไม่มากนัก ในช่วงใกล้เทศกาลปีใหม่เมืองที่เพิ่งผ่านมา ท่านเจ้าอาวาสวัดหมู 1 จึงได้สลับสับเปลี่ยนด้วยการไปซื้อเสื้อผ้าพื้นเมืองทั้งของเด็กและผู้ใหญ่มา และนำมาขายบวกก่าไรแทน เสื้อผ้าพื้นเมืองราคาเหยียบร้อยขึ้นไปถูกค่าและนี่สองคนซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดนำไปขายภายในหมู่บ้านตามคำสั่งของท่าน ในขณะที่คนอื่น ๆ หลีกเลี้ยงการไปวัดเนื่องจากไม่ต้องการรับภาระด้านนี้

การดึงกลับของท่าน และกำชับให้ผู้ติดเชื้ออยู่ในขอบเขตของตนเองตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ไม่เปิดโอกาสให้ผ่อนคลายนแม้ในโอกาสพิเศษเมื่อมีงานรื่นเริงในหมู่บ้านเช่น เทศกาลงานสงกรานต์ ต้องจำกัดขอบเขตตนเองและกระทำตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีตลอดเวลา ก็เพราะกลุ่ม คือ ผลงานการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดของท่าน ในขณะที่การขยายงานด้านคุณภาพชีวิตไปสู่ทิศทางอื่น ๆ ตามความเป็นไปของสภาพปัญหาซึ่งทวีความรุนแรงมากกว่า อาทิ งานด้านเยาวชนและยาเสพติด ต้องกระทำควบคู่กันไปในฐานะที่วัดเป็นองค์กรชุมชน มีเรื่องของศรัทธาบารมี และการยอมรับของชาวบ้านอยู่แล้ว แต่ท่านกลับเข้าไปไม่ถึงปัญหาเหล่านั้น ด้วยไม่ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมาย ต่างจากความร่วมมือที่ท่านได้จากแกนนำและสมาชิกกลุ่มผู้ติดเชื้อ ดังนั้น トラบเท่าที่ท่านยังไม่สามารถขยายงานพัฒนาไปสู่ทิศทางอื่นตามสภาพที่เป็นจริงของปัญหาในชุมชนได้ トラบนั้น การกลับคืนสู่ชุมชนของผู้ติดเชื้อ ก็คงเป็นไปอย่างจำกัดภายใต้

ขอข่ายสลายตาและสลายโยในการอุปถัมภ์ของท่านมากกว่าการที่พวกเขาและเธอจะกลับสู่ชุมชน
 อย่างเป็นทางการตามกาลเวลาที่เปลี่ยนผ่านและคลี่คลายลงไป

เมื่อท่านให้โอกาสที่ปรึกษาในกลุ่มคนอื่น ๆ กล่าวในโอกาสพิเศษ และให้ชาวบ้านพนม
 มีอรับศีลรับพรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พ่อหลวงบ้านคนเก่า และหัว
 หน้าสถานีอนามัยได้ผูกข้อมือให้สมาชิกกลุ่ม โอกาสนี้ท่านได้ต่อย้ำถึงความผูกพันที่ดีต่อ
 หลวงคนนี้มีต่อกลุ่มเมื่อครั้งที่เป็นกาวใจชี้แจงให้ชาวบ้านซึ่งเป็นศรัทธาเข้าใจถึงการให้โอกาสผู้
 ติดเชื้อมาทำงานอาชีพในกลุ่ม ทำให้ชาวบ้านยอมรับเรื่องได้ในเวลาอันรวดเร็ว และลดเสียงซุบซิบ
 นินทาได้ นั่นก็เพราะ บารมีและลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดีต่อหลวงคนนี้มีนั่นเอง เหล่านี้ทำ
 กับการประกาศสัญญาใจระหว่างกันของทั้งสองผู้นำชุมชนที่จะคิดค้นทำงานด้านคุณภาพชีวิต
 ร่วมกันต่อไปโดยไม่ทอดทิ้งปล่อยวางงานด้านผู้ติดเชื้อและปัญหาเอดส์แม้ว่าสถานการณ์ได้เริ่มคลี่
 คลายลงไปมากแล้วก็ตาม

5.4 สรุป

พิจารณาจากการเคลื่อนไหวในลักษณะต่างๆ ตามบริบทของสถานการณ์ที่ได้หยิบยก
 มาอ้างอิงในการศึกษาการจัตุรัสหลักขันธ์ของผู้ติดเชื้อเอชไอวี ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสาม
 ประการด้วยกันคือ **ประการที่หนึ่ง** การสร้างความชอบธรรมในฐานะกลุ่มเพื่อการพัฒนาชุมชนหนึ่ง
 ที่ทำงานอย่างต่อเนื่องในวิกฤตการณ์ปัญหาของชุมชน **ประการที่สอง** การต่อรองเพื่อให้ผู้ติดเชื้อ
 สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ขณะเดียวกันก็มีภาพลักษณ์ของความกลมกลืนกับคนส่วนใหญ่
 ที่ไม่ติดเชื้อด้วยเช่นเดียวกัน และ**ประการที่สาม** กลุ่มได้ทำการปรับเปลี่ยนนิยามความหมายจาก
 ภาวะความเป็นคนชายขอบของผู้ติดเชื้อและผู้รับผลกระทบจากเอดส์ มาสู่การรวมกลุ่มเพื่อสร้าง
 พื้นที่ทางจิตใจแห่งใหม่ ภายใต้ชุมชนเชิงภูมิศาสตร์ที่ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยเคารพความแตกต่าง
 หลากหลาย โดยไม่ต้องตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบของการเป็นผู้ถูกระทำอย่างชัดเจนมากนัก

การเคลื่อนไหวในลักษณะของการต่อรองผ่านพิธีกรรม กิจกรรมทางวัฒนธรรม และ
 การประสานเครือข่ายความร่วมมือดังที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้ ล้วนเป็นการผลิตใหม่ความเป็น
 ชุมชนเพื่อต่อสู้กับความทันสมัยที่เข้ามาเยือน และยังนำพาความแปลกแยก ห่างเหิน ตัวใคร
 ตัวมัน ตลอดจนการเห็นความสำคัญของการอยู่รอดทางเศรษฐกิจเห็นถึงความสัมพันธ์ลักษณะอื่น
 อย่างน้อยที่สุด ผลที่ได้รับจากความพยายามต่างๆ ของกลุ่มผู้จัดการปัญหาเอดส์ ก็คือ การสร้าง
 ตัวตนโดยเริ่มจากความเข้าใจปัญหาของพวกเขาเอง และเป็นตัวอย่างให้คนอื่น ๆ ในชุมชนเริ่มตั้ง
 คำนึงกับการพัฒนาที่เริ่มจากเจ้าของปัญหา

ส่วนในประเด็นการกลับสู่ชุมชนของผู้ติดเชื้อ ด้านหนึ่งกลับมีความคลุมเคลือและซ้อนทับกันของความหมายทั้งจากแกนนำองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำบารมีในฐานะที่ปรึกษาใกล้ชิดและผู้ติดเชื้อในฐานะสมาชิกกลุ่มตำบล นั่นคือ แกนนำองค์กรพัฒนาเอกชนเห็นว่า การกลับสู่ชุมชนคือ ความยั่งยืนของการที่องค์กรชุมชนสามารถโอบอุ้มดูแลกลุ่มผู้ติดเชื้อทั้งเรื่องสังคม และเศรษฐกิจ ส่วนความหมายของผู้นำบารมีในชุมชนแห่งนี้ การกลับสู่ชุมชนคือ การอยู่ในชุมชนอย่างมีขอบเขตของตนเองภายใต้ระบบศีลธรรมซึ่งที่ปรึกษาใกล้ชิดของกลุ่มกำหนดให้อย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีและสร้างการยอมรับให้แก่คนอื่น ๆ ส่วนผู้ติดเชื้อ การกลับสู่ชุมชนย่อมนำหมายถึง การอยู่ในพื้นที่บ้านเกิดได้เรื่อย ๆ อย่างมีความสุขตามอัตภาพ และมีกลุ่มตำบลคอยประสานสวัสดิการสงเคราะห์ช่วยเหลือครอบครัวของเขาและเธอไม่ให้อาศัยอยู่อย่างยากลำบากมากนัก

— กระนั้นก็ตาม จากการเพียรพยายามอธิบายความหมายเชิงซ้อนของการกลับสู่ชุมชนของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาเอดส์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษามีข้อสังเกตว่า ด้วยความหลากหลายและประสมประสานทางความหมายเช่นที่ว่ามานี้ ได้ตอบคำถามการกลับสู่ชุมชนของผู้ติดเชื้อในกลุ่มตำบลกลุ่มนี้ว่า ถึงที่สุดแล้ว แม้ว่าเงื่อนไขความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้ติดเชื้อมีกับองค์กรส่วนต่าง ๆ ขององค์การสหประชาชาติแห่งความเป็นชุมชน จะเป็นไปภายใต้ภาพลักษณ์แห่งความกลมกลืนซึ่งก็ไม่ถึงกับแนบสนิทนักในความเป็นจริงของการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ทว่า ผู้ติดเชื้อสามารถกลับสู่ชุมชนเชิงภูมิศาสตร์ได้อย่างแน่นอน เพราะทิศทางภารกิจกรรมของกลุ่มตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2539 จนถึง พ.ศ.2544 ปีปัจจุบันนั้น มีข้อเด่นที่เห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มไม่เคยแยกขาดออกจากองค์กรชุมชน และความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติเลย ดังนั้น การเคลื่อนไหวที่ผ่านมาจึงไม่เคยออกนอกบริบทของสายตาและสายใยขององค์กรชุมชนแม้แต่น้อย และนี่คือ คำตอบของความยั่งยืนในการพัฒนาในทศวรรษ 2540 ที่ต้องประสานและสร้างภาพลักษณ์การยอมรับจากคนภายในชุมชนก่อนเป็นอันดับแรก แล้วความยั่งยืนด้านความช่วยเหลือประสานงบประมาณจากภายนอกจึงตามมาในลำดับต่อไป

บทสุดท้าย สรุปผลการศึกษา จะเป็นการนำเสนอข้อค้นพบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา ข้อโต้แย้งทางทฤษฎี และตามมาด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย